MIRON ŞOARECU

PRIETENUL MEU

EDITURA MUZICALĂ

Miron Şoarec

PRIETENUL MEU
Dinu Lipatti

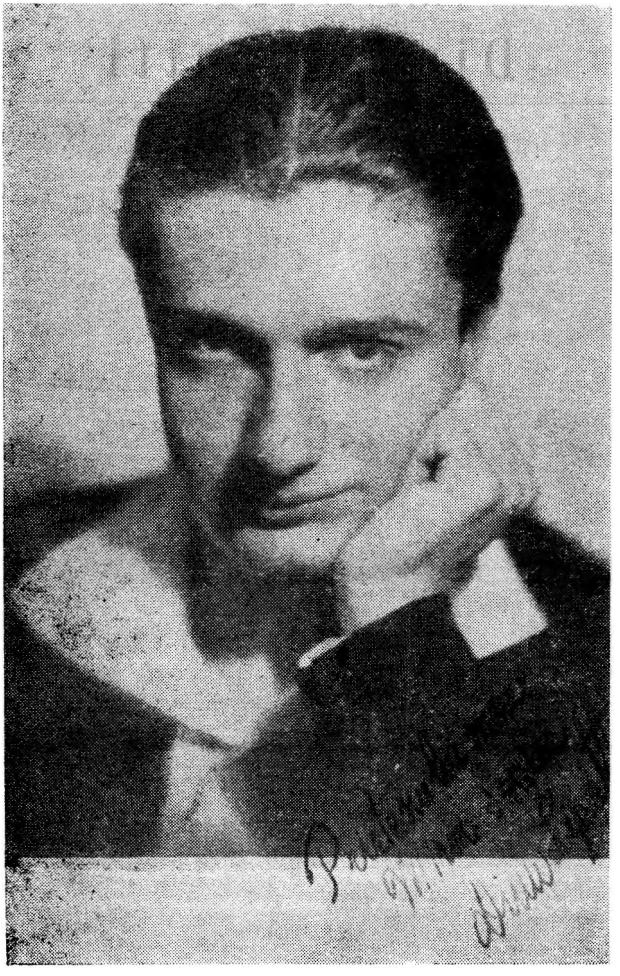

MIRON ŞOAREC

PRIETENUL MEU

Dinu LIPATTI

EDITURA MUZICALĂ • Bucureşti 1981

În loc de prefață

După o grea suferință care a durat șapte ani, după clipe de speranță alternate cu momente de deznădejde, la 2 decembrie 1950, Dinu Lipatti s-a stins în floarea vîrstei — avea 33 de ani — îndoliind arta românească, pe cei apropiați și pe toți cei care au avut fericirea să-l asculte. Alături de George Enescu, el a fost acela care a contribuit cel mai mult la afirmarea muzicii noastre în toată lumea. Mă simt copleșit de emoție și-mi este greu, nespus de greu, să aștern pe hîrtie gînduri, fapte, multe și duioase amintiri despre acest minunat om și artist.

Ca unul ce-a avut fericirea să trăiască în intimitatea lui, scriu aceste rînduri pentru a dezvălui personalitatea, caracterul și năzuințele unui ales între cei aleși, rînduri care vor putea contribui la imaginea pe care și-o vor forma despre Dinu acei ce n-au avut fericirea de a-l cunoaște sau a-l asculta în sala de concert. Și în primul rînd, pentru generațiile tinere care știu prea puțin despre el.

Dacă pianistul interpret și-a putut afirma voloarea printre stelele cele mai străluci-

toare, compozitorul însă a suferit, pe de o parte prin timpul lung de studiu necesar instrumentistului și apoi prin anii de suferință în care nu s-a putut dărui plenar compoziției. Chiar despre pianist însă cunoștințele asupra lui sînt incomplete din cauză că discurile care le-a imprimat s-au difuzat într-un număr limitat și că ultimele imprimări care s-au făcut în condiții superioare — prin sistemul microsillon — nu au fost achiziționate. Se pierde astfel posibilitatea de a se asculta, la fidelitate maximă, ceea ce el ne-a dăruit cu generozitate.

Se cuvine să subliniem că una din trăsăturile de bază ale acestui mare muzician a fost modestia. Departe de a aborda ifosele unei vedete, Dinu era de-o modestie sinceră deși succesele mari l-au însoțit de la primii pași în muzică. Modestia nu l-a părăsit niciodată deși era conștient de valoarea interpretărilor lui, atît pe plan muzical cît și pe cel tehnic, instrumental. Era de o maximă exigență cu sine însuși, pedant pînă la cel mai mic amănunt și adeseori nemulțumit de ceea ce realiza.

Pînă unde mergea perfecționarea tehnică a interpretărilor lui? Este elocventă afirmația lui Walter Legge — reprezentantul casei de discuri „Columbia": „Este cel mai «curat» pianist pe care l-am imprimat".

Contrar imaginii pe care și-o făuresc cei neinițiați despre un artist, imagine falsă de altfel, Dinu era un om ordonat, cu un program de lucru riguros și respectat cu

sfințenie. Puteai să știi cu precizie care îi era îndeletnicirea în orice oră a unei săptămîni.

Îi plăcea, în adolescență, ca în orele libere să „meșterească" la aparatul de radio; o făcea cu plăcere și destul de reușit.

Jovial, îndatoritor și extrem de politicos, plin de umor — un umor acid, fin, inteligent care l-a însoțit mereu, — Dinu te învăluia cu bunătatea lui fără margini. Avea totdeauna o replică spontană, perfect plasată. Aprecierile elogioase ale unui număr impresionant de personalități muzicale internaționale, mă scutesc de a mai stărui în această privință asupra valorii lui.

Socot că-mi îndeplinesc o datorie față de memoria lui Dinu Lipatti scriind aceste rînduri. Nu este vorba de un studiu muzical ci de o carte cu amintiri despre un mare OM.

Cu înțelegerea pe care o solicit cititorului voi începe să deapăn ce-am trăit în preajma lui, cu dorința de a da la lumină lucruri inedite din adolescența și prima tinerețe a lui Dinu Lipatti. Căci, după plecarea lui în Elveția, contactele noastre s-au întrerupt din cauza împrejurărilor nefaste provocate de anii grei ai războiului.

Autorul

Cum l-am cunoscut pe Dinu Lipatti

Luna iunie, anul 1930. Un început de vară frumos, după o perioadă de ploi în care Bistrița se supărase inundînd cîteva străzi din oraș. Dar n-a fost o tragedie. Totul trecuse și-acum, proaspăt absolvent al liceului „Petru Rareș" din Piatra Neamț, mă pregăteam pentru examenul de bacalaureat. Socoteam acest examen ca un obstacol foarte greu de trecut.

Cu toată această grijă față de „hopul" pe care trebuia să-l trec, seara ascultam muzică la cele cîteva posturi de radio care existau pe atunci. Radio București funcționa abia de vre-o trei ani și fiind la început de drum, avea programe mai sărace. Nu exista o orchestră proprie a radioului și în aceste condiții, concertele de fine de an școlar ale Academiei de muzică — actualul conservator din București — erau bine venite în programe.

Într-o seară ascultam unul din concertele amintite. Participau cîțiva soliști, acompaniați de orchestra Academiei. Concertul se apropia de sfîrșit. Crainica a anunțat: „Urmează partea I din *Concertul în la minor pentru pian și orchestră* de Grieg, Solist: Constantin Lipatti". De la început

am fost captivat de o interpretare de zile mari. O revelaţie!

Săptămîni întregi, stăpînit de impresia acelei seri de neuitat, mi-l închipuiam pe Constantin Lipatti. Îl credeam un tînăr în jur de 20 de ani, un pianist în pragul absolvirii Academiei de muzică. De multe ori am discutat despre Lipatti cu profesoara mea de pian care mă pregătea pentru examenul de admitere la Academia de muzică, ce urma să-l dau în toamnă.

Aceeaşi impresie excelentă o avea şi maestra mea, Sidonia Hogaş, fiica renumitului scriitor Calistrat Hogaş. Şi ea ascultase concertul la radio. Amîndoi vorbeam adesea despre excelentul pianist. Domnişoara Hogaş era sigură — ca şi mine de altfel — că era vorba de un adolescent care avea mulţi ani de studiu pianistic.

Şi a venit toamna cu emoţiile admiterii la Academia de muzică. Din cei 120 de candidaţi, mi-am văzut numele între cei 20 admişi. Eram bucuros şi-am început cu elan studiile la Academia de muzică. Pe vremea aceea studiile la clasele instrumentale erau eşalonate pe 7 ani. În februarie următor, cei ce fuseseră admişi dădeau un examen de selecţie şi după nivelul cunoştinţelor la care se ridicau, erau repartizaţi în anul respectiv. Am fost foarte fericit căci am fost admis în anul IV.

Prin luna iunie a anului 1931, au început producţiile de sfîrşit de an ale studenţilor. Concertul soliştilor acompaniaţi de orchestră a avut loc la „Teatrul Liric", sediul operei din Bucureşti, martor a multor evenimente muzicale ale capitalei. Situată în piaţa Valter Mărăcineanu, în vecinătatea par-

culuí Cișmigiu, această clădire a fost distrusă de cutremurul din noiembrie 1940.

Eram curios să-l ascult din nou pe Constantin Lipatti în partea a II-a și finalul aceluiași *Concert* de Grieg. El era elevul clasei de pian condusă de Florica Musicescu iar eu, al clasei prof. Aurelia Cionca-Pipoș. Din cauză că eram la profesoare diferite n-am avut ocazia să ne cunoaștem. Nu mică mi-a fost surpriza cînd pe scenă a apărut un copil îmbrăcat într-un costum alb cu guler de marinar și cu pantaloni scurți. Ce contrast între bănuielile mele care se așteptau la apariția unui adolescent și realitatea care-mi înfățișa un copil! Valoarea acestui pianist o cunoșteam și n-am fost surprins să ascult o interpretare excepțională. Un tunet de aplauze și ovații l-au acoperit la sfîrșitul concertului.

Atunci m-am hotărît să-l cunosc. Și ocazia n-a întîrziat să se ivească. La cîteva zile după concert eram la Academia de muzică în holul de la intrare, în vechea clădire modestă care dăinuiește și astăzi, în strada Știrbei Vodă. Pe scările din holul clădirii, Dinu se căznea cu un revolver din acelea care se întrebuințează la starturile din cursele sportive.

— Văd că nu reușești să-l încarci. Te rog să-mi permiți să te ajut.

Politicos cum era s-a prezentat și mi-a mulțumit. Și din primul moment între noi s-a stabilit un contact trainic. Am vorbit de-ale noastre, ale învățăceilor în muzică și m-a invitat să-l vizitez.

La ora și ziua fixată m-am dus cu plăcere în casa cochetă din bulevardul L. Catargi nr. 12 (astăzi Ana Ipătescu), clădire pe care o văd

„Casa memorială Dinu Lipatti". Dinu mă aştepta pe banca din curte. Am mers înăuntru. În salon era o mică estradă cu un pian. Nu s-a lăsat rugat şi mi-a cîntat la cererea mea, finalul din *Sonata în si minor* de Chopin, piesa de rezistenţă pe care urma să o cînte peste cîteva zile la examenul de sfîrşit de an. Tehnica desăvîrşită, acurateţea şi elanul romantic m-au copleşit. Mi-a plăcut şi mai mult decît ceea ce auzisem pînă atunci în interpretarea lui, adică *Concertul* de Grieg. Am discutat despre felul în care studia şi despre lecţiile cu profesoara lui. Mi-a promis că-i va cere domnişoarei Musicescu permisiunea de a asista la o lecţie. Şi peste cîteva zile m-am prezentat la lecţia de pian. Excelenta profesoară era extrem de exigentă şi nu-i scăpa nici cel mai mic detaliu care nu era perfect pus la punct. Lucrul cu Florica Musicescu era foarte greu, ceea ce nu-i o noutate pentru pianiştii care i-au fost elevi. Trebuia să ai o stăpînire de sine nemărginită pentru a rezista la reproşurile pe care ţi le făcea, nu o dată, pe un ton drastic. Lecţia la care asistam, a început cu nişte exerciţii tehnice. După acestea a început „disecarea" primei părţi a *Concertului în Mi bemol major* de Beethoven.

Dinu cînta frumos, cu măreţia cuvenită, curat şi muzical. Domnişoara Musicescu era nemulţumită. Nu-i plăceau o serie de „mărunţişuri" tehnice şi-i cerea elevului ei să repete mereu anumite pasaje care, oricărui altul i s-ar fi părut că sînt executate fără reproş. La un moment dat profesoara a exclamat: „N-ai să ajungi nimic! Cînţi ca un măturător de stradă!" Eu stăteam mic într-un colţ, surprins de felul în care se manifesta profesoara.

Dinu, supus și stăruitor, repeta mereu și se căznea să-i fie pe plac maestrei. După aproape două ore, lecția s-a terminat și am rămas noi doi. Eram convins că manifestarea încărcată de nervi pe care a avut-o Florica Musicescu l-a demoralizat pe Dinu. Și, desigur, am căutat să-l îmbărbătez.

Calm, zîmbind, el mi-a răspus: „Astăzi Coana Florica a avut o zi proastă. Dar nu mă impresionează. Să vezi că, lecția viitoare, mă va lăuda și — mai știi? — poate îmi va aduce bomboane".

În adevăr, lecția următoare, a adus un șir de laude lui Dinu care a cîntat tot așa de frumos ca și cu vreo cîteva zile înainte.

Această calitate, de a nu-și pierde calmul și încrederea în sine, precum și convingerea că cele cerute de maestra lui erau în folosul pianistului, l-a ajutat în toată cariera lui. Nici laudele pline de adjectivele cele mai măgulitoare nu-l făceau să-și piardă firea.

De multe ori, după cîte un concert care electrizase sala, își analiza lucid calitățile și mai ales își manifesta nemulțumirea față de unele pasaje care nu l-au satisfăcut. Uneori exagera presupusele lui defecte.

Așa s-a întîmplat într-o seară cînd a interpretat propriul lui *Concertino în stil clasic (Suita în stil clasic* în perioada de gestație a operei) acompaniat de Orchestra Filarmonica din București sub conducerea lui George Georgescu. Lucru extrem de rar, la un moment dat a avut un mic lapsus. Sala încă aplauda, cînd m-am dus sus în cabina artiștilor de la Ateneu să-l felicit. Dinu era extrem de deprimat și își manifesta nemulțumirea. La un moment dat, George Georgescu a izbucnit: „Du-te

pe podium şi spune publicului că eşti un incapabil! Pentru Dumnezeu, păstrează-ţi calmul. A fost un fleac pe care nu l-a observat nimeni. Aşa ceva i se poate întîmpla oricui". Această intervenţie l-a mai calmat pe Dinu, dar a plecat acasă nemulţumit.

În anul 1932, Dinu şi-a încheiat strălucit studiile la Academia de muzică.

Am fost în apropierea lui la finisarea *Concertului în mi minor* de Chopin pe care urma să-l cînte la sfîrşitul anului şcolar, acompaniat de orchestra şcolii. A fost un nou succes, încununat de aprecierile profesorilor şi a cronicarilor muzicali bucureşteni. Paralel cu acest concert pregătea cu migală *Concertul în Mi bemol major* de Liszt. În luna februarie a anului 1933, a apărut cu acest concert la Ateneu, acompaniat de Orchestra Filarmonica. A regretat mult că George Georgescu s-a îmbolnăvit cu puţine zile înaintea debutului său cu prima orchestră a ţării şi în aceste condiţii, conducerea muzicală a fost încredinţată unui alt dirijor.

Concertul acesta a însemnat consacrarea tînărului pianist. Cronicile tuturor ziarelor au fost pline de elogii şi toţi criticii muzicali consemnau cu entuziasm apariţia unui artist de valoare în care nădejdile de afirmare erau cu totul îndreptăţite.

Concursul de la Viena

Anul 1933 era și începutul afirmării lui pe plan european.

Între 26 mai și 2 iunie urma să participe la „Concursul internațional de pian de la Viena". Metodic, calm, cu exigența-i cunoscută a început pregătirea pentru concurs. Și așa cum era de așteptat pentru noi cei ce îi cunoșteam valoarea, Dinu Lipatti a cîștigat premiul II. Acordarea premiului II tînărului pianist de 16 ani a provocat o dispută aprigă între membrii juriului. Premiul I a fost acordat unui pianist polonez, Ladislau Kohn, pentru simplul motiv că era cu zece ani mai mare decît Dinu. În aceste condiții, cînd vîrsta a determinat cîștigătorul primului premiu, marele pianist francez și viitor profesor al pianistului Lipatti, Alfred Cortot, a părăsit indignat juriul afirmînd că s-a făcut o nedreptate.

Pentru concurs Dinu și-a ales — în deplină înțelegere cu maestra lui, Florica Musicescu — programul.

Ca piese de rezistență:

Toccata și fuga în Do major de Bach-Busoni;

Sonata în si minor de Chopin;

Concertul în Mi bemol major de Liszt.

Pregătirea s-a făcut după un plan minuțios și respectat fără nici o abatere.

În acest răstimp Dinu nu și-a neglijat „marea lui dragoste", compoziția. Atunci a schițat și a început lucrul la *Sonatina pentru vioară și pian.* A terminat-o în timpul vacanței la Fundățeanca, unde se odihnea vara.

În timpul concursului mi-a scris de cîteva ori și redau din aceste scrisori:

Viena, 2 iunie 1933

„Dragă Miron,[1]

Deoarece n-am mașină de scris la dispoziție[2] *dictez această scrisoare mamei, găsind că e mai ușor să stai într-un fotoliu să dictezi decît să-i tragi cu condeiul la birou. Îmi închipui că ai fost extrem de ocupat zilele acestea mai ales cu radio. Ai fost mulțumit de cum ai cîntat? Ce rău mi-a părut că n-am fost în București să te aud. Tot în aceeași zi în care te-ai produs tu am cîntat și eu la examenul eliminatoriu. Era o înghesuială teribilă (20 de candidați pe zi). Eu am cîntat* Adagio *și primele măsuri din* Fuga[3] *apoi mi s-a cerut o bucățică din partea I-a din* Sonata *de Chopin*[4]. *Am*

---

1 Pluralul din corespondență se referă la soții Șoarec. Pentru informații suplimentare privind corespondența cu Dinu Lipatti, să se vadă și articolul *Mărturii inedite despre Dinu Lipatti,* de Miron Șoarec, apărut în „Studii de muzicologie, vol. XII", București, Edit. muzicală, 1976, p. 183—212.

2 Toată corespondența și-o bătea la mașină.

3 *Toccata și Fuga în Do major de Bach-Busoni.*

4 *Sonata în si minor.*

avut un pian oribil, un Blüthner de pe vremuri, totuşi am reuşit atît eu cît şi Cuca Fotino. Cu studiul m-am aranjat mai bine, merg la Fabrica „Bösendorfer" unde sînt şase camere cu şase piane noi. Acolo studiez regulat de vreo cinci zile.

Acum să-ţi spun una bună; nu ştiu din ce fel de motive, concursul în loc să înceapă la 6 iunie, a început la 1 iunie. Eu cînd am cîntat la eliminatorii, am tras un bilet la sorţi şi mi-a ieşit Nr. 52. La concurs am fost repartizat tot cu aceleaşi numere, cu excepţia celor căzuţi aşa încît rîndurile s-au strîns. Deci eu cum aveam Nr. 52 am rămas pentru concurs cu Nr. 24. Pînă la mine jumătate au căzut, vezi doar ce sever a fost eliminatoriul.

Cum într-o zi se perindă 12 candidaţi, Nr.24 al subsemnatului a căzut ultimul din ziua a II-a a concursului. Mă întristam la ideea că s-ar putea să cînt înaintea sosirii Drei Musicescu, dar am avut noroc căci Dra M. a venit ieri după amiază iar eu am cîntat azi dimineaţă în marea sală de la Conservatorul din Viena, în faţa marilor Maeştri. Am fost ultimul şi poate de aceea am cîntat cam enervat. N-am avut voie mai mult de 15 minute în care am executat Adagio *şi* Fuga *de Bach şi vreo treizeci de măsuri din* Sonata *de Chopin. Dacă ai fi asistat la acest concurs ai fi rîs o săptămînă. Auzi D-ta! Să te oprească în mijlocul bucăţii cînd ţi-e lumea mai dragă, să te sune cu clopoţelul ca la tribunal, să se certe între ei pe bucăţile Dtale, să te frece pînă nu mai poţi ca la urmă să-ţi dea un formidabil picior pe motiv că nu ştii să cînţi!*

Acest picior îl primeşti după 3 săptămîni în care timp ai avut grijă să-ţi mănînci toţi bănişorii în metropola muzicii.

Aceasta a fost soarta a aproape o sută de candidaţi.

Mulţumim lui Dumnezeu, noi însă ne-am menţinut şi ne menţinem mereu şi tot aşa sperăm şi de aici înainte.

Azi am fost felicitat de Sauer[5], *care în ciuda vîrstei lui înaintate şi-a adus aminte de mine că am venit odată la el, la Bucureşti.*

După masă am fost la secretariat să iau rezultatul, zbor sau rămîn. Din fericire am rămas urmînd ca la 10 iunie să cînt la o altă selecţie, mai severă decît prima. Dacă reuşesc şi acolo, mai cînt la o altă selecţie şi mai severă unde desigur vor rămîne numai vreo patru candidaţi. Dacă şi la aceasta reuşesc apoi fii sigur că mă vei auzi la concertul de gală. Ce zici? Nu e tocmai uşor să cînţi la un asemenea concurs. Acum ce-o da Dumnezeu!

Deoarece concursul a început cu o săptămînă mai devreme se prea poate ca la 15 iunie să fiu în capitală. Ce zici ţi-ar plăcea aşa ceva? Aici e frumos şi mai răcoros, aşa cum îţi place ţie (n-ai mai avea nevoie de nici un duş).

Răspunde-mi cît de curînd la scrisoarea mea de acum cît şi la precedenta. Am vorbit cu Korsakov care mi-a promis că-mi va da concer-

---

5 Emil von Sauer, 1862—1942 pianist concertist, fost elev al lui Franz Liszt.

tul lui într-o ediție excepțională pentru Miron Șoarec[6].

Cele mai afectuoase îmbrățișări,

Dinu"

În următoarea carte poștală se știa rezultatul concursului:

Viena, 13 iunie 1933

„Dragă Miron

Ieri am primit scrisoarea ta [. . .]

Eu am reușit, am luat premiul II — Premiul I l-a luat un polonez de 26 ani, cu mare experiență, cu multă siguranță și calm, Ladislau Kohn. Aș vrea să-ți descriu pe larg toate peripețiile mele, dar cred că n-am să pot așa bine prin scris. Deci . . . să așteptăm pe 20 iunie.

Sînt perfect sănătos, îmi văd de lucru, și mă prepar pentru concertul de gală care se transmite la radio. Păcat că această carte poștală îți parvine după ce am cîntat deoarece concertul este . . . mîine 14 iunie! ! Voi cînta Toccata *de Bach în întregime și poate un bis: Ravel. După acest concert pun pianul în cui pentru vreo lună.*

Cu «foto Barbu» cum stăm?

Să le păstrezi la tine pînă vin eu[7].

---

6 E vorba de *Concertul în do diez minor pentru pian* de Rimski-Korsakov, cerut de subsemnatul. Cu umor, Dinu îl aduce în ediție specială direct de la . . . compozitor(! ? !).

7 Niște fotografii făcute de un prieten comun dr. Barbu Nestorescu. Cîteva sînt anexate la lucrarea de față.

Am vorbit cu Korsakov ieri la dejun, şi mi-a dat Concertul *în ediţia Belaieff.*

Te îmbrăţişez cu drag; pe ... 20 iunie

Dinu.

P.S. Am devenit o figură importantă aici. Toţi vor autograf şi poze."

Următoarea carte poştală e din 16 iunie:

Viena, 16 iunie 1933

„*Dragă Miroane,*

Cu toate că tu nu mi-ai scris pînă acum decît o scrisoare eu totuşi iau condeiul pentru a patra oară *spre a-ţi anunţa o veste nu tocmai plăcută şi anume: eu voi sosi în Capitală pe ziua de* 22 iunie.

Ce rău mi-ar părea dacă ai pleca mai devreme. N'ai putea oare să rămîi pînă în ziua de 23? Eu cum sosesc acasă, îţi dau un telefon şi vii imediat la mine, să mai stăm de vorbă, căci sper că avem multe de spus (mai ales eu) !!! Acum sunt liber, aşa de liber, încît nu-mi vine a crede că am scăpat aşa uşor. În definitiv am cîntat numai de 5 ori, socotind şi Concertul de gală.

Acum cînd îţi scriu sînt în aşteptarea unui reporter care vrea un interviu!

Mă rog, am devenit un om important !! Astă seară e împărţirea premiilor şi tot în acelaşi moment ... un concert al lui Cortot. Nu-mi rămîne decît să mă tai în jumătate: una la concert,

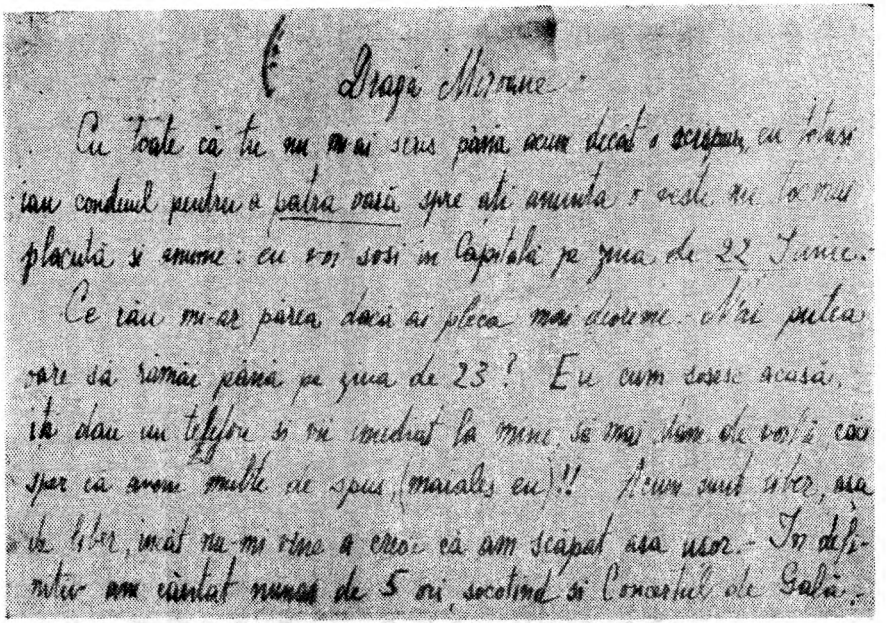
Dragă Mărune.

Cu toate că tu nu mi-ai scris până acum decât o scrisoare, eu îţi iau condeiul pentru a patra oară spre a-ţi anunţa o veste ce îţi va fi plăcută şi anume: că voi sosi în Capitală pe ziua de 22 Iunie.

Ce rău mi-ar părea, dacă ai pleca mai devreme. N'ai putea oare să rămâi până pe ziua de 23? Eu cum ţi-am scris acasă, îţi dau un telefon şi vii imediat la mine, să mai stăm de vorbă căci sper că avem multe de spus (mai ales eu)!! Acum sunt liber, aşa de liber, încât nu-mi vine a crede că am scăpat aşa uşor. În definitiv am cântat numai de 5 ori, şocotind şi Concertul de Gală.

Originalul scrisorii de la Viena, din 16 iunie 1933 (fragment).

alta la premii. Deocamdată complimente Dlui Anghel iar ţie afectuoase îmbrăţişări.

Premiul II"

Ultima veste de la Viena:

Viena, 19 iunie 1933

„Dragă Miron,

Te felicit pentru execuţia lucrărilor moderne de la producţia de fine de an, rugîndu-te să mă ierţi că mi-a scăpat din vedere aceasta. Acum îmi dau seama ce era, de nu primeam nimic de la tine: examenul şi producţia. Acum cred că ai scăpat. Nu?

Eu din păcate voi sosi pe ziua de 22. Îmi pare grozav de rău, mi-e frică de un singur lucru: că nu te voi mai prinde în capitală. Tare rău mi-ar părea!

Vineri a fost o şedinţă solemnă, s-au împărţit premiile iar eu, în loc să fiu acolo, eram la concertul lui Cortot.

Tocmai premiul II să facă aşa ceva?

Deocamdată aştept ziua de 22 şi te îmbrăţişez cu drag,

Dinu"

Paşi spre consacrare

Plin de entuziasm şi-a consacrat restul anului pregătirii unor viitoare concerte.

Spre sfîrşitul anului i-a venit ideea unui concert de muzică de cameră acasă la el unde, în afara familiei, erau invitaţi şi cîţiva prieteni comuni. Concertul s-a desfăşurat la două piane şi piano la patru mîini, avînd cinstea de a-i fi partener.

Iată programul acestui „concert de casă":

Händel: *Concerto grosso în sol minor (2 piane)*
Beethoven: *Sonata în re major* (piano la 4 mîini)
Lipatti: *Sonatina în mi minor* (2 piane)

Sonatina, cîntată la două piane, era un aranjament al *Sonatinei pentru vioară şi pian.* Păcat că această prelucrare s-a pierdut. Deşi concepută pentru vioară şi pian, suna foarte frumos şi-n aranjamentul pentru două piane. Păstrez programul dactilografiat al acestui concert în care era anunţat şi viitorul recital de pian ce urma să se ţină tot acasă la familia Lipatti, alcătuit din piesele pregătite pentru viitoarea apariţie în public a lui Dinu.

Printre cei prezenţi la acest concert se poate citi numele Taniei Celebidache sora cunoscutului diri-

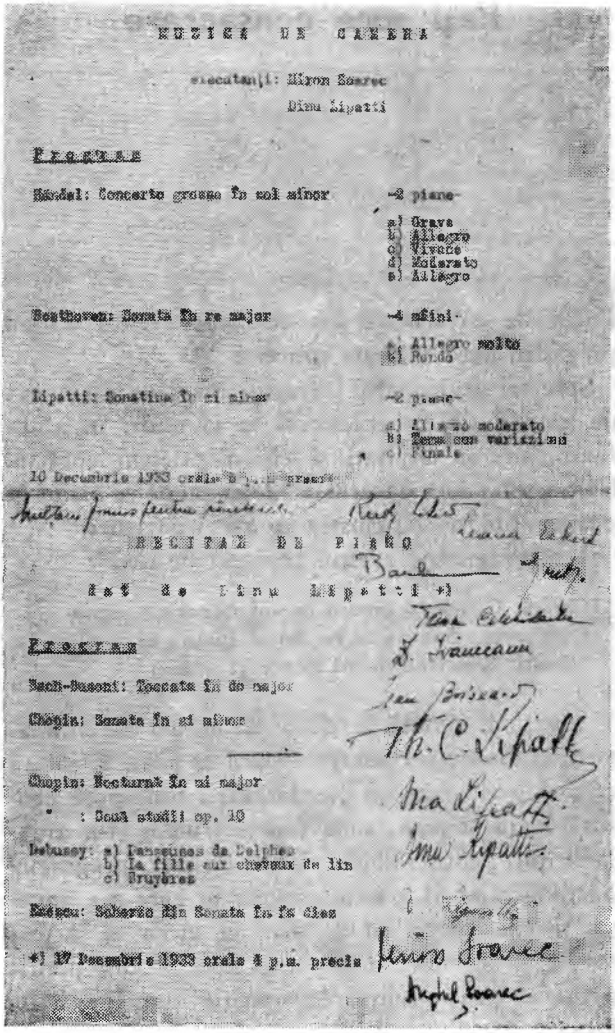

MUZICĂ DE CAMERĂ

Executanți: Miron Șoarec
Dinu Lipatti

Program

Händel: Concerto grosso în sol minor —2 piane—
a) Grave
b) Allegro
c) Vivace
d) Moderato
e) Allegro

Beethoven: Sonata în re major —4 mâini—
a) Allegro molto
b) Rondo

Lipatti: Sonatina în si minor —2 piane—
a) Allegro moderato
b) Tema cum variaziuni
c) Finale

10 Decembrie 1933 orele 8 p.m. precis

RECITAL DE PIANO

dat de Dinu Lipatti *)

Program

Bach-Busoni: Toccata în do major

Chopin: Sonata în si minor

Chopin: Nocturnă în si major

: Două studii op. 10

Debussy: a) Pansecuses de Delphes
b) La fille aux cheveux de lin
c) Bruyères

Enescu: Suberta din Sonata în fa diez

*) 17 Decembrie 1933 orele 8 p.m. precis

Programul concertului de cameră susținut de Dinu Lipatti și Miron Șoarec în casa familiei Lipatti.

jor Sergiu Celebidache, o prietenă comună de-a noastră, pe atunci studentă la Institutul de educaţie fizică din Bucureşti.

1934 a început pentru Dinu sub semnul pregătirilor pentru perfecţionarea studiilor la Şcoala normală de muzică din Paris, sub conducerea lui Alfred Cortot. A lucrat cu stăruinţă, pentru a se prezenta la această vestită şcoală care avea un renumit corp profesoral.

Energica lui mamă, Ana Lipatti, făcuse deja toate cele necesare. Printre altele, cumpărase şi un mic apartament la Paris, în rue Saint Romain 9. Cei trei care plecau, Ana Lipatti, Dinu şi Valentin, fratele lui mai mic, urmau să înceapă o viaţă nouă.

În vederea continuării studiilor, Dinu renunţase la un număr impresionant de concerte, propuse în urma succesului de la Viena.

A urmat o perioadă de studiu asiduu la pian şi compoziţie. Cei doi mari maeştri ai lui, Florica Musicescu şi Mihail Jora i-au fost mai departe sfătuitorii pricepuţi ce aveau convingerea că tînărul lor discipol va deveni o stea strălucitoare în constelaţia muzicii mondiale. Seriozitatea şi autoexigenţa lui Dinu au fost, ca şi pînă acum, exemplare.

Era laureat al concursului pianiştilor de la Viena, obţinuse o menţiune la concursul de compoziţie „George Enescu", cu o *Sonatină pentru pian* (1933), premiul II la acelaşi concurs cu *Sonatina pentru vioară şi pian* (1933) şi lucra la *Suita simfonică „Sătrarii"* care urma să fie consacrarea

compozitorului cu premiul I la concursul „George Enescu" din 1934.

Am fost alături de el în această perioadă, şi am participat la înfiriparea *Suitei*, a cărei a III-a parte, *Chef cu lăutari*, era plină de vervă şi umor.

Cei doi prieteni:
Dinu Lipatti şi Miron Şoarec.

Într-o zi, după ce ascultasem *Cheful* în reducție pentru pian, Dinu mi-a spus:

— A propos de *Chef cu lăutari*, ce-ai zice dacă am face un chef?

Am fost, natural, de acord și trebuia să obțin aprobarea părinților lui Dinu. Deși avea aproape 17 ani, treaba nu era ușoară deoarece nu se întîmplase pînă acum ca Dinu să lipsească într-o seară pînă la miezul nopții.

Cum am stabilit, a doua zi m-am prezentat la familia Lipatti. Pe părinții lui Dinu, Ana și Theodor Lipatti, i-am găsit acasă. Dinu avusese grijă „s-o șteargă" sub un motiv oarecare pentru a-mi putea dezvolta pledoaria. Din una în alta, am abordat ideea ca într-o seară să ne reunim, grupul nostru de prieteni, la un restaurant, pentru sărbătorirea unuia dintre noi, chipurile. S-a aprobat ca Dinu să participe, dar să fie acasă înainte de miezul nopții, întovărășit de mine. Și-n seara hotărîtă l-am luat pe Dinu și am plecat la „Niță Stere" pe strada Uranus un fel de bodegă-cîrciumă, unde se puteau mînca niște fripturi „specialitatea casei". Am avut și muzică: doi lăutari bătrîni, o vioară și-un țambal. Violonistul, un moșneag șmecher, avea reputația că știe să cînte orice. Ne-a amuzat grozav cînd Dinu l-a întrebat dacă ne poate cînta *Rapsodia spaniolă* de Ravel.

— Desigur, o cînt aproape în fiecare seară, a răspuns lăutarul. I s-a cerut și *Simfonia a V-a* de Beethoven, iar moșul s-a executat la moment. Toate piesele pe care le ceream noi erau transformate pe dată într-o polkă sau un vals languros. Abilitatea cu care violonistul se descurca ne-a înveselit pe toți.

Grupul nostru tineresc era compus din: Ecaterina Fulga — actuala soție a doctorului Barbu Nestorescu, Tania Celebidache, Rudy Eckert, Barbu Nestorescu, Raul Arnăutu, Dinu și eu. Pentru Tania Celebidache, Dinu avea o simpatie deosebită.

Și, din glumă în glumă, s-a încins un chef adevărat.

Cînd mi-am dat seama că trebuia să-l duc pe Dinu acasă, la ora fixată, era prea tîrziu. Trecuse de unu noaptea.

Cum să scot cămașa?

Eram toți studenți, singurul care prezenta o garanție era Rudy Eckert, tînăr avocat, puțin mai vîrstnic decît noi. L-am rugat deci pe Rudy să ne însoțească și să ceară, împreună cu mine, scuzele de rigoare. Am luat un taxi și-am plecat în bulevardul L. Catargi nr. 12, la familia Lipatti. Nu mică ne-a fost surpriza găsind casa luminată „a giorno". Ne-a întîmpinat Theodor Lipatti care ne-a făcut un mic reproș pentru că încălcasem promisiunea, depășind ora de întoarcere. Dar pînă la urmă n-a fost decît o furtună într-un pahar cu apă, care nu ne-a împiedicat ca după cîte un concert să mai întîrziem la un restaurant, respectînd cu strășnicie ora îngăduită.

•

În anii aceia, în unele după amiezi, se puteau asculta discuri bune, uneori chiar rarități, la Apostol Apostol, acasă, pe o străduță în apropietre de Calea 13 Septembrie.

Apostol Apostol era ospătar la restaurantul „Continental" de pe Calea Victoriei. Un pasionat

meloman cu un gust extrem de rafinat. În casa lui modestă, cu zorele și cu cișmeaua în curte, se puteau auzi imprimări cu cele mai faimoase nume de artiști și orchestre celebre. Nu existau perfecționatele pick-upuri și nici discurile microsillon de astăzi. Aceste noutăți urmau să apară peste cîțiva ani buni. La casa cu zorele era un gramofon — dulap, mare, marca „His Master's Voice" o raritate în acel timp.

Acolo veneau marii muzicieni ai capitalei ca: Florica Musicescu, Cella Delavrancea, Silvia Șerbescu, dirijorii George Georgescu și Ionel Perlea, flautistul Vasile Jianu și mulți alții. Prin Dinu am fost inclus și eu în acest cerc al privilegiaților.

„Colecția Apostol" era foarte bogată. De la piesele instrumentale interpretate de cei mai mari soliști ai vremii, muzică de cameră și repertoriul simfonic, pînă la opere lirice integrale. E-au aproape toate operele lui Richard Wagner în distribuțiile de la festivalurile din Bayreuth.

Dintre marii muzicieni ai timpului, mulți au călcat pragul casei Apostol ca să asculte muzică bună.

Prin Romulus Orchis, secretarul muzical al filarmonicii bucureștene, care era bun prieten al multor maeștri, s-a făcut legătura între aceștia și Apostol Apostol.

Pablo Casals, Jacques Thibaud, Alfred Cortot, Fritz Kreisler, Arthur Rubinstein și mulți alții, de cîte ori concertau la București, luau masa la restaurantul „Continental" unde-i servea Apostol. Acesta le cunoștea preferințele gastronomice și le alcătuia masă după gustul lor.

Cînd am fost prima oară la Apostol, Dinu l-a rugat pe acesta să-mi spună cele întîmplate cu Pablo Casals în legătură cu *Suitele pentru violoncel solo* de Bach.

După ce Casals ascultase cîteva discuri, Apostol i-a pus *Suita a III-a pentru violoncel* de Bach interpretată chiar de Pablo Casals. Curios, Casals l-a întrebat pe Apostol cum și-a procurat discul întrucît *Suitele* de Bach erau imprimate în ediție restrînsă de 500 exemplare la casa „His Master's Voice", iar una dintre ele îi lipsea chiar lui, interpretul. Gazda i-a dezlegat enigma: le obținuse de la ministrul plenipotențiar al Olandei la București, Van Horn, unul din frecvenții vizitatori ai casei Apostol, care era abonat la casa „His Master's Voice". Fără nici o ezitare, a scos din discotecă *Suita* cu pricina și i-a făcut-o cadou lui Casals.

O altă întîmplare cu Apostol, la care am fost martor, pune în lumină demnitatea acestuia și respectul pentru om al lui Dinu.

Un recital de sonate i-a reunit pe violoncelistul italian Antonio Janigro și pe Dinu Lipatti. Întrucît îl acompaniasem de mai multe ori pe Janigro în recitale, am luat parte la repetițiile acestui concert. Într-o seară, după o repetiție obositoare, Dinu ne-a invitat la „un grătar" la restaurantul „Continental". Conform tradiției am fost serviți de nenea Apostol. După friptură s-a cerut o sticlă de vin bun. Odată destupată sticla, Dinu l-a rugat pe Apostol să bea un pahar împreună cu noi. A fost refuzat categoric, cu toată politețea.

— Aici, eu servesc. Nu sînt un client al restaurantului. Cum aș putea să-mi permit una ca

asta?, a replicat Apostol. Dinu a fost puțin stînjenit dar a înțeles situația.

După cîteva zile cînd urma să ascultăm muzică la Apostol, Dinu m-a rugat să vin cu el ceva mai devreme de ora la care începea audiția. A venit cu o sticlă de vin și i-a cerut gazdei să aducă pahare. — Acum cred că nu ne împiedică nimeni să bem împreună un pahar de vin, a zis Dinu.

Și-am ciocnit împreună în cinstea amfitrionului.

*

Timpul zbura și se apropia plecarea la Paris. A sosit și mult așteptata zi.

O corespondență bogată mă informa de noua activitate a lui Dinu. Ne vedeam doar în vacanțele de vară, cînd cei trei Lipatti reveneau în țară.

Redau în paginile următoare o parte din scrisorile primite de la Dinu, din momentul în care, ajuns în Franța, s-a instalat pentru scurt timp la Samois, o localitate situată în apropiere de Fontainebleau.

De la Samois imediat după sosire:

„... în afară de casă și masă mai avem: un teren de tenis pentru Baby[8]*, iar pentru mine ... un pian. E o rablă onorabilă care totuși mă poate servi luna de zile cît vom sta aici"*.

---

8 Valentin Lipatti

La Paris

Paris, 13 decembrie 1934

„Am început!

Într-una din frumoasele zile de toamnă, după ce în prealabil îmi pregătisem un program de concert, m-am dus la Ecole Normale (actualmente centrul meu de gravitație) spre a mă vedea Maestrul Cortot (...). M-a recunoscut imediat și a fost extrem de amabil; (...) Din păcate omul acesta lipsește mereu din Paris. De abia în iunie se stabilește și atunci mi-a spus că-mi va da cu plăcere lecții.

Văzînd cum stau lucrurile l-am întrebat următoarele: cu cine aș putea lucra în lipsa lui?

Mi-a răspuns că cea mai indicată ar fi Yvonne Lefébure, profesoară la Ecole Normale și care după părerea sa este cea mai bună pedagogă de aici. A adăugat că dacă ar avea un copil nu l-ar povățui mai bine.

Peste o săptămînă m-am prezentat la Dra Lefébure cu Toccata în do major *de Bach și* Sonata în si minor *de Chopin. I-a plăcut extrem de mult jocul meu și a primit cu plăcere să lucreze cu mine de-acum înainte.*

Este o fină muziciană și în plus o admirabilă interpretă.

Nu-i trece nici cea mai mică greșală neobservată și mă bucur că simte și interpretează frumos.

Cu compoziția o duc iarăși bine: sînt elevul lui Paul Dukas.

Și acum o parantează: toți marii pedagogi nu sînt la conservator, după cum v-ați putea închipui, ci la Ecole Normale. Cortot, Thibaud, Casals, Dukas, Yvonne Lefébure, Nadia Boulanger, toți își țin cursurile la această școală.

Să revenim la subiect. La prima lecție, lui Dukas i-am cîntat Suita «Șătrarii». *I-a plăcut foarte mult și a spus că în afară de unele lucruri la orchestrație, e foarte bine lucrată.*

Totodată l-a felicitat pe D-nul Jora de felul frumos cum «m-a crescut»!

La a doua lecție ... sonatina. Aceasta i-a plăcut chiar mai mult decît suita zicînd că e o lucrare serioasă, plină de ritm și foarte bine construită.

Acum lucrez o sonată de piano și sper s-o mîntui pînă în februarie.

Apoi .... dar asta e secret! (...)

Din seria concertelor extraordinare pe care le-am ascultat voi cita pe cele mai interesante:

Serghei Prokofieff în concertul său pentru pian și orchestră, Rubinstein într-un recital. Este incontestabil un mare pianist. L-am ascultat apoi pe Gieseking într-un recital. Are un colorit extraordinar și scoate efecte atît de ireale încît poți să juri că nu le scoate din pian.

Ca dirijori am ascultat pe: Pierre Monteux, Albert Wolff, Alfred Cortot, Igor Strawinsky, Piero Coppola și alții.

Dacă însă e unul despre care trebuie să spunem că e «formidabil», acela este incontestabil Arturo Toscanini.

A dirijat două concerte și să fi dat încă douăzeci, la toate m-aș fi dus!

Cu excepția cîtorva mititei și răutăcioși muzicanți care au încercat să-l înțepe, toată lumea prezentă la aceste concerte a fost așa cum trebuia să fie: extaziată. Simfonia IX-a *a fost ceva divin! Dar preludiul la Parsifal! Dar* Simfonia a IV-a *de Brahms!*

Este cel mai mare dirijor dintre toți pe care i-am ascultat pînă acum. (. . .)

Ieri am primit o telegramă de la tata în care mă anunță că mi s-a acordat premiul I „George Enescu".

Sînt încîntat și mulțumesc atît Maestrului cît și întregii comisii".

În legătură cu muzica scrisă în „atmosferă românească", Lipatti a avut multe discuții cu Paul Dukas, adversar al elementelor naționale în compoziție. Părerea acestuia era că atmosfera națională dă muzicii un sens regional care restrînge interesul universal, pe care ar trebui să-l aibă orice compoziție.

Un fragment dintr-o scrisoare din 25 martie 1935:

Cu Paul Dukas lucrez regulat. Îi aduc la fiecare lecție cîte . . . o fugă!

A fost o vreme cînd nu compuneam nimic. Momente extrem de penibile.

Credeam că am pierdut cu desăvîrşire darul compoziţiei, ce la mine s-a manifestat în atît de mică măsură pînă acum."

Cîtă modestie! Şi mai departe:

„*Acum mi-e frică să spun că «compun». Zic numai că lucrez o* Fantezie pentru pian şi orchestră, *în atmosferă românească.*

Relativ la «atmosfera românească», am mereu discuţii cu Dukas. El zice că o asemenea muzică nu poate deveni niciodată universală ci este pur şi simplu o muzică regională. Eu din contra, îi spun că dacă autorul se mărgineşte să introducă în lucrarea sa numai o „atmosferă" oarecare, poate fi înţeleasă tot atît de bine de Ravel ca şi de Richard Strauss spre exemplu.

Bref, acum compun ceva cu «atmosfere»."

În aceeaşi scrisoare pomeneşte despre studiul pianistic:

„*Cu pianul o duc destul de bine. Tot cu Yvonne Lefébure lucrez. Pe Cortot tot n-am putut pune mîna deoarece e mereu plecat, iar cînd vine e imposibil de prins. Aştept luna iunie cu răbdare. Dacă nici atunci însă nu voi putea lucra cu el, e grav: iese scandal!*" — încheie Dinu cu umor.

Mai departe se referă la viața artistică a Parisului din acele timpuri:

„Pe la operă merg rar deoarece nu prea avem programe. Am văzut mai demult opera lui Paul Dukas Ariane et Barbe-Bleue *care e foarte reușită. Cînd te gîndești că a fost compusă acum 30 de ani!*

Așteptăm cu nerăbdare Oedipul *lui Enescu. Se spune că va fi în sfîrșit montat în aprilie. În acest caz Maestrul trebuie să se întoarcă la Paris, lucru ce mă bucură foarte mult.*

Concerte nu prea mai sînt ca la început. L-am ascultat pe Edwin Fischer într-un recital Bach-Beethoven-Brahms. A cîntat formidabil!

Am vorbit cu el și ne-a invitat a doua zi la el. I-am cîntat Toccata *în do major de Bach,* Intermezii *de Brahms etc....*

I-a plăcut foarte mult jocul meu și a spus că va fi încîntat să lucreze cu mine cînd mă voi duce la Berlin.

L-am cunoscut apoi pe Casadessus în Concertul sol major *de Beethoven. E foarte «pianist».* (...)

Într-un răstimp de numai cîteva zile am ascultat Concertul în Si bemol de Brahms *executat de Wilhelm Kempff și apoi de Bakhaus. Incontestabil cel din urmă e «patronul» acestei extraordinare simfonii pentru pian și orchestră. Cu toate aceste nici Kempff nu e mai prejos ca muzician.“*

În iunie 1935, Dinu Lipatti a cîntat pentru prima oară în public la Paris cu ocazia recitalului

dat în sala de concerte de la Ecole Normale de musique. Atunci a intervenit moartea lui Paul Dukas, de care era foarte ataşat.

Redau scrisoarea primită după aceste evenimente:

Duingt, 13 iulie 1935

„Iarăşi v-am promis de mult o lungă scrisoare şi iarăşi nu v-am scris. E inutil să vă mai cer scuze pentru acest prost şi vechi defect al meu în ce priveşte corespondenţa. E de necrezut ca într-un răstimp atît de mare să nu găseşti cinci minute pe zi pentru a scrie şi totuşi dacă a-ţi fi fost lîngă mine, m-aţi fi crezut. Am fost, iubiţilor, atît de hărţuit în ultimul timp încît spre a vă convinge ar fi suficient să vă dau citire numai la una din foile agendei mele.

Am să încep, cu riscul de a vă plictisi, a vă descrie o parte din întîmplări, mai mult sau mai puţin vechi.

Întîi recitalul ce l-am dat la Ecole Normale şi despre care bănuiesc că aţi aflat de la D-ra Musicescu. A fost bine. Programul îl puteţi vedea alături. Întîmplarea însă a voit ca în ajunul acestui concert să avem cu toţii marea durere a pierderii lui Paul Dukas. Mult ne-a durut pe toţi această subită moarte şi mai cu seamă pe mine care eram foarte ataşat de el. Ce mare suflet, ce mare muzician! Enormă pierdere pentru toţi cei din jurul său. Eu am vrut să amîn recitalul dar mi s-a spus că n-ar fi nimerit. Deci nu l-am amînat. Dl Mangeot a spus înainte de a începe, cîteva cuvinte despre Dukas, iar eu am cîntat un coral de Bach în memoria lui.

Pianul foarte bun: un Pleyel. Sală adorabilă. Public simpatic. Critici puțini. Pînă acum eu cel puțin n-am văzut decît vreo trei articole. Pot să vă redau dacă vă interesează, pe cel apărut în «La revue musicale»:

«Nu-i la îndemîna oricărui artist să se impună imediat atenției admirative avînd cele mai serioase calități muzicale, legate de daruri tehnice de primul ordin.

Acesta este cazul lui Dinu Lipatti, tînăr pianist român, care a fost ascultat pentru prima oară la Paris într-un program foarte bine compus.

Foarte frumoasă interpretarea Toccatei în Do *de Bach-Busori. Fuga în special a fost condusă cu o luciditate, o măiestrie, un asemenea sens al progresiei polifonice și al echilibrului arhitectural încît interpretul a atins grandoarea. După Bach, Brahms: poezia rafinată a celor patru intermezzi, atmosferă sensibilă și încîntătoare. Farmec deosebit și profund care emană mereu din simplicitate. În continuarea programului cîteva compoziții ca* Noveletta a II-a *de Schumann; de Chopin,* Scherzo al treilea *atît de dramatic și în același caracter* Studiul în la minor, *s-ar fi acomodat mai bine într-un tempo mai puțin alert al unui ritm mai implacabil. Aceste mișcări prea mari par să nu fi fost dintr-o voință prestabilită, dar mai degrabă într-un abandon momentan în fața unei virtuozități ale cărei calități încîntă.*

Lipatti posedă între altele atuul unei sonorități excepționale care nu-i niciodată superficială, chiar în cea mai subtilă nuanță, fără asprimi în forță, dar de-o plenitudine constantă dozată cu o justețe gîndită.

Acest foarte tînăr și deja mare pianist are în el toate posibilitățile unui viitor admirabil»"

Scrisoarea continuă:

„După recital au venit cursurile de interpretare ale lui Cortot. Am cîntat de trei ori în următoarele bucăți: Noveletta *de Schumann*, Nocturna (în do minor) *de Chopin și* Concertul în Mi bemol *de Liszt.*

Aceste cursuri, în număr de 10, au avut loc în sala de Concerte de la Ecole Normale și de fiecare dată nu se mai găsea un bilet. Pe scenă două Pleyel-uri. În față, o masă de unde Maestrul vorbea.

Alături două individe cu mașini de înregistrat așa încît nici un cuvînt, nici o remarcă n-a scăpat. De asta mă bucur foarte mult deoarece toate cursurile se tipăresc și le pot avea. Are să fie nostim să citesc fraze pe care le-am auzit și pe care le știu și cu ce ocazie au fost rostite.

Cortot, chiar dacă nu întotdeauna cîntă admirabil, vorbește însă splendid mereu. Poți într-adevăr profita enorm dintr-o conferință a sa.

Și slavă Domnului că nu se lasă rugat! Nu scapă o ocazie să nu vorbească ceva.

Este de o cultură extraordinară și de o inteligență sclipitoare.

Cortot a pretins la toți executanții o analiză a operelor prezentate și în această direcție a fost foarte exigent. Ca program impus am avut un repertoriu destul de mare: de la Couperin și Bach pînă la Manuel de Falla, trecînd prin: Haydn, Mozart, Beethoven, Schumann, Chopin, Liszt, Brahms, Franck, Debussy, Ravel etc.

Afară de Preludiile și Fugile *de Bach, toate celelalte au fost executate (în parte) și analizate (în întregime) de Cortot într-un chip magistral.* Concertul (în Si bemol) *de Brahms n-a fost grozav. On voit tout de suite que ce n'est pas son affaire!*

În schimb Davids-Bündler *și* Papillons — *de Schumann și numărul Chopin, au fost admirabile!*

Am terminat cursurile cu o impresie foarte frumoasă și tot timpul cît acestea au durat, a planat atît în sală cît și pe scenă, o atmosferă intimă și naturală. De obicei la aceste cursuri nu se aplaudă; cu toate acestea, cînd am cîntat Liszt-ul s-a aplaudat. Aproape toată lumea din sală urmărea după partitură bucățile executate.

Și acum să vă spun ceva nostim care vă poate da o slabă idee de amabilitatea excesivă a Maestrului Cortot.

Primesc într-o dimineață o scrisoare de la Dl Mangeot în care-mi spune următoarele: «Domnul Cortot voind să vă dea mărturia valorii dumneavoastră de pianist, vă invită să faceți parte din juriu pentru Diploma de interpretare. Veți lua dejunul la școală și după aceea Dl Cortot va asculta cu plăcere compozițiile dumneavoastră».

Ei! ce spuneți de asta? Am eu mutră de examinator în comisie?

M-am prezentat la orele 9 dimineața și l-am găsit pe Maestru în cabinetul său. M-a primit cum nu se poate mai amabil. Tuturor din comisie m-a prezentat așa: «cîntă ca Horowitz și va fi unul din cei mai mari pianiști de mîine».

Poftim! Bietul Horowitz s-ar fi supărat foc să audă așa ceva!

Cortot ne-a dat explicații de felul în care trebuie să procedăm și ne-a atras atenția să fim foarte severi deoarece elevilor ce se prezentau în acea zi li se pretindea o tehnică de viitori virtuoși. În ce mă privește, am fost foarte sever. Notele erau de la zero la 20, iar nota 6 era eliminatorie. Cea mai mare notă pe care am dat-o a fost 18; nu știu ceilalți ce au crezut de cuviință să dea. Comisia era formată din cinci: Maestrul, un profesor de la Conservator, Directorul Școlii Normale din Beyrut, un alt profesor și eu.

Am examinat de la 9 dimineața pînă la 5,30 după amiază.

Cu mine Cortot s-a purtat cum nu se poate mai frumos. Am revenit în aceeași zi, seara la 9 și cu acea ocazie m-a prezentat dirijorului Charles Münch, căruia i-am cîntat «Șătrarii» și i-au plăcut foarte mult. Tot Cortot m-a recomandat și impresarului său Kiesgen și cred că sînt pe mîini bune în această direcție.

Pe Maestru l-am văzut ultima oară la al 10-lea curs (de interpretare) cînd s-a cîntat: Nuits dans les jardins d'Espagne *de de Falla,* Concertul în do minor *de Saint-Saëns,* Variațiuni *de Pierné și cîte ceva de Ravel. Și acum o paranteză: bietul Ravel e grav bolnav. În urma unui accident de automobil, a resimțit un șoc atît de puternic încît și-a pierdut mințile. Nu mai știe nici cum îl cheamă, nu poate să scrie și vorbește cu mare greutate. E de prisos cred să mai adaug că e în imposibilitate de a mai compune. Ce păcat!*

Să revenim la Cortot. Mi-am luat rămas bun, i-am mulțumit pentru bunătatea sa fără margini și . . . am șters-o".

Ca și Enescu, ce se plîngea că vioara este „tiranul" care-l împiedică să compună atît cît ar fi dorit, Lipatti analizează cele două ipostaze ale unui muzician: virtuozul și compozitorul.

Aix les Bains, 14 august 1935

„În ce privește pianul, pînă la 1 iulie nu am proiecte bine definite și aceasta numai din cauză că vreau să compun în liniște... și să compun mereu! Recunosc că e păcat să las tehnica să lîncezească, dar n-am ce să fac: profit de momentul cînd am o idee în cap. În definitiv să judecăm mai serios: virtuozitatea îți dă destule bucurii dar pentru scurt timp. Lucrezi luni de zile programul unui recital de exemplu, cînți în seara hotărîtă și apoi după o săptămînă, două, iar nu mai ești «în formă».

Pe cîtă vreme cu compoziția e altceva: ce lucrezi rămîne pentru totdeauna. Iar cît privește progresul în interpretare, în înțelegerea cît mai profundă a muzicii, asta poți s-o realizezi și fără să cînți prea des. Într-un cuvînt: acum sînt cu totul înclinat către compoziției".

Sfîrșitul stagiunii muzicale a fost încărcat pentru Dinu, participînd la mai multe concerte au apărut propuneri de turnee. Lipsa de timp pentru a putea compune în liniște se manifesta mereu.

Voi reda fragmente din scrisorile lui din iunie și apoi, reîntors în țară, din vara anului 1936:

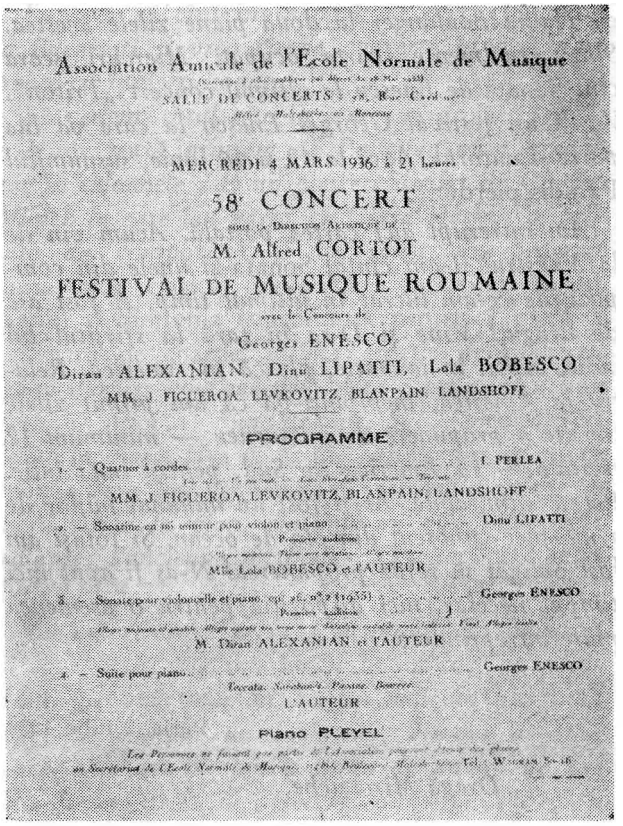

Association Amicale de l'Ecole Normale de Musique

SALLE DE CONCERTS

MERCREDI 4 MARS 1936, à 21 heures

58e CONCERT

M. Alfred CORTOT

FESTIVAL DE MUSIQUE ROUMAINE

avec le Concours de

Georges ENESCO

Diran ALEXANIAN, Dinu LIPATTI, Lola BOBESCO

MM. J. FIGUEROA, LEVKOVITZ, BLANPAIN, LANDSHOFF

PROGRAMME

1. — Quatuor à cordes ..... I. PERLEA

MM. J. FIGUEROA, LEVKOVITZ, BLANPAIN, LANDSHOFF

2. — Sonatine en ré mineur pour violon et piano ..... Dinu LIPATTI

Mlle Lola BOBESCO et l'AUTEUR

3. — Sonate pour violoncelle et piano, op. 26, n° 2 (1935) ..... Georges ENESCO

M. Diran ALEXANIAN et l'AUTEUR

4. — Suite pour piano ..... Georges ENESCO

Toccata. Nocturne. Pastorale. Bourrée.

L'AUTEUR

Piano PLEYEL

Afișul concertului de muzică românească dat de George Enescu, Dinu Lipatti și Lola Bobescu, la „Association Amicale de l'Ecole Normale".

Paris, 6 iunie 1936

„Vă scriu în fugă deoarece mă duc să repet Paradisul pierdut *de Markewitsch, pe care-l voi cînta cu Nadia Boulanger la două piane zilele acestea. Sînt actualmente foarte ocupat. Miercuri seara cînt* Sonata *de Enescu la ultimul concert „Triton". Va fi un festival Georges Enesco la care va lua parte şi autorul. Apoi la 12 şi 16 iunie, susnumitul* Paradis pierdut.

Am întrerupt aici cartea poştală. Acum vin de la Maestru[9]. *I-am cîntat* Sonata *şi unele din compoziţiile ce-am lucrat în ultimul timp. A fost aşa de drăguţ! Vine şi D-sa în ţară la sfîrşitul lui iunie. Apoi. în ianuarie, pleacă în America. Relativ la America, închipuiţi-vă că am primit zilele trecute o propunere de un turneu — minimum 12 recitale — în America de Sud, pentru luna iulie. Reţete admirabile. Ar fi fost un minunat mijloc de a mă face cunoscut dincolo de ocean. Şi totuşi am fost obligat să refuz propunerea! N-aş fi avut nici timpul necesar, nici dispoziţia pentru o asemenea mare întreprindere."*

Paris, 2 iulie 1939

„Dragă Mironache,

Mă bucur mult să te ştiu «coleg» prin Coana Florica. Desigur că ai căpătat o sonoritate turbată. Bravo![10]

---

9 Enescu

10 În acea perioadă, subsemnatul lua lecţii de pian cu Florica Musicescu.

Toate veştile ce mi-ai dat m-au bucurat. Dar tot «cachotier»eşti şi nu vrei să-mi spui cu cine ai format «Trio Bucureşti». Dă![11]

Eu sper să cînt în toamnă de vreo cîteva ori la Bucureşti şi vreo cîteva concerte în provincie, poate cu Janigro, sonate.

Să vedem, totul este în stare de proiect.

Mîine seară prinţesa de Polignac mi-a organizat în saloanele sale un concert dirijat de Charles Münch la care iau parte, cu Clara Haskil, în calitate de compozitor şi de solist. În program Suita mea clasică (*devenită* Concertino în stil clasic) *şi* Simfonia concertantă pentru 2 piane şi orchestră de coarde, *ultima creaţie de orchestră (mon dernier nouveau-né!) Asta e tot pentru luna aceasta. Apoi... Fundăţeanca. Şi... meditaţii cu burta la soare. Hai să te fac curios: am un sistem faimos care îmi economiseşte cel puţin 3 ore de lucru zilnic la pian, ajutîndu-mi mai mult decît «d'après l'ancienne méthode». O adevărată revoluţie!!!* [12].

Eu mă reîntorc pe la 1 octombrie în Bucureşti şi sper să ne regăsim iarăşi la un loc, ca odinioară. Ce pian mai ai? Eu nu mai am nici unul. Sper să cumpăr un Steinway. Numai de-ar fi pace, căci am început a turba de un an de zile. Nu facem decît să trecem dintr-o spaimă în alta!...

---

11 „Trio Bucureşti" alcătuit din Garbis Avachian (vioară), Serafim Antropov (violoncel) şi subsemnatul (pian), a căpătat de la Dinu Lipatti *Prima improvizaţie pentru trio*, cu dedicaţia compozitorului.

12 **Principii** de studiu pianistic după Marie Joëll.

Vacanță plăcută, odihniți-vă bine, și nu mă mai uitați (aluzie la biciclete!).

Mama și Valentin vă trimit cele mai afectuoase sentimente.

Salutări companiei.

Te îmbrățișez afectuos și abia aștept să vă revăd, al vostru bătrîn prieten,

Dinu"

Scrisorile din țară, în timpul vacanței, îl arată preocupat de planurile de concerte pe care le avea angajate, dar, în același timp e preocupat să-și facă mai mult timp liber pentru compoziție:

Fundățeanca, 25 iulie 1936

„Dragul meu Miron

/ . . ./ Aici la țară am sosit numai de trei zile. E o frumusețe! Un aer admirabil, timpul foarte răcoros și o liniște absolută. Sper să stăm vreo trei luni apoi revenim la București. În ce privește activitatea mea pe timpul cît voi sta acolo, nu pot să-ți spun decît că voi cînta „re minorul" *de Mozart și* Capriccio *de Strawinsky la un simfonic. Plănuiam și un recital dar după toate probabilitățile voi renunța la el. N-aș mai avea nici un minut liber pentru compoziție în cazul cînd l-aș da [. .]."*

Și în liniștea de la Fundățeanca, Dinu s-a recreat și și-a pregătit concertele din stagiunea următoare:

Fundăţeanca, 25 septembrie 1936

„Dragii mei,

Iertaţi-mă că nu v-am răspuns mai de mult la scrisoarea voastră din urmă, dar sînt foarte ocupat cu pregătirea concertelor ce voi da în noiembrie. Văd că ştiţi despre Simfonicul la care voi cînta Concertul *de Mozart şi* Capriccio *de Strawinsky. Pe acestea două le prepar de zor căci sînt ambele, în felul lor, foarte dificile. În plus mai trebuie să lucrez şi programul ce voi avea fericirea să-l cînt cu Maestrul Enescu*[13]. *Această frumoasă veste am aflat-o prin tata iar acum aştept detalii de la Dl Jora, D-sa fiind acela care a sugerat Maestrului acest concert. Voi cînta după cîte mi s-a spus:* Sonata a X-a *de Beethoven* Sonata *de Franck şi* Sonatina *mea.*

Cu compoziţia stau destul de bine. Azi aştern pe hîrtie ultimele măsuri din Fantezie, *iar de mîine încep a lucra fuga* Toccatei, *pe care fugă nici pînă acum n-am făcut-o. Dacă data de 7 noiembrie, pentru concertul Enescu la care voi cînta eu e definitivă, atunci, cu profunde regrete, va trebui să renunţ la compoziţie pe luna octombrie !...!*

Noi vom fi la Bucureşti pe ziua de 15 octombrie. Sînt aşa de mulţumit aici, lucrez împăcat cu mine însumi încît nu ştiu cum să prelungesc această stare de lucruri. Avem şi marele noroc că timpul se menţine admirabil.

---

13 Dinu Lipatti a colaborat pentru prima oară în public cu Enescu în 7 noiembrie 1936, în acest concert de sonate.

Conaș Miron, sper că vei fi știind acum la ce dată e concertul matale la radio? Spune-mi-o și mie căci țin foarte mult să te ascult și nu vreau cu nici un preț să te scap.

Vă sărut dulce pe amîndoi, al vostru

Dinu."

În toamnă au avut loc cele două concerte. Cel simfonic cu orchestra Filarmonică dirijată de George Georgescu, iar cel de sonate, Enescu-Lipatti, la 7 noiembrie. Succesul a fost enorm, amîndouă aparițiile lui Dinu în public fiind așteptate cu interesul marilor evenimente muzicale.

Reîntors la Paris, și-a reluat munca la Ecole Normale cu rîvnă.

O carte poștală din Paris, 3 februarie 1937:

„Scumpii mei,

Vă scriu pe fugă deoarece plec la cursul de cantate al scumpei noastre Nadia. Azi lucrăm Noces *de Strawinsky și eu voi fi obligat să iau loc la unul din cele patru piane. Am ajuns cu bine la Paris și de atunci nu facem decît să aranjăm micul dar practicul nostru apartament. Valentin mai cu seamă ține foarte mult să-și arate toate laturile talentului său de bună gospodină. Aici, concerte peste concerte. Mă bucur să ascult mîine pe Cortot într-o conferință asupra lui Chopin. Va cînta apoi:* Preludiile, Studiile *și* Valsurile.

Aştept cu nerăbdare cîteva rînduri de la voi şi vă îmbrăţişez cu multă dragoste (acum doar nu mai eşti gripat, Mironache!)

Al vostru

Dinu.

P.S. Acum m-am întors de la cursul de cantate. Sînt fericit de marele noroc ce-l am de-a fi alături de această mare muziciană[14]*. Cîtă diferenţă între tot ce sîntem obişnuiţi, noi ceilalţi, a gîndi despre muzică şi felul cum o expune ea!*

Şi sînt convins că ea are dreptate!"

În primăvara anului 1937 activitatea concertistică, suprapusă cursurilor de la Ecole Normale, îl îndepărtează din nou de compoziţie. Tot atunci i se oferă un contract pentru 2 concerte la Roma.

Din scrisoarea datată Paris 29 mai 1937:

„ */ . . . / Eu lucrez de zor căci trebuie să cînt la 12 şi 14 iunie piese de pian de Nottara, Filip Lazăr, Paul Constantinescu şi Negrea la concertele de muzică românească, date în cadrul expoziţiei*[15]*. Îmi cînt şi Trio-ul cu Lola Bobescu şi Antonio Janigro. De asemeni, în ziua 10 iunie, la primul concert dirijat de Maestrul Enescu, mi se execută* Cheful (Chef cu lăutari *din* Suita simfonică «Şătrarii» *n.n.*). *Ce e prost e că trebuie să cînt şi la cursurile de interpretare* Sonata op. 110 *de Beethoven şi patru studii de Chopin. Întîmplarea face ca aceste cursuri să cadă la 5 şi*

14 Nadia Boulanger.

15 Expoziţia „Universală" de la Paris.

12 iunie. În sfîrşit, mă voi aranja cum va fi mai bine. Tot acum cîntăm, cu Nadia, pe la diferite concerte. Alaltăieri am executat L'enfant et les sortilèges *de Ravel, iar ieri seară* Valsurile *de Brahms, la Dl Gouin, cel care finanţează «La revue musicale».*

Cu compoziţia o duc prost că n-am timp. Şi numai Dumnezeu ştie cît aş dori să pot continua a compune, undeva, retras de toată lumea! În fine, să sperăm că voi avea şi această bucurie în curînd.

Am scris în ultimul timp prima parte a unei sonatine de pian / . . . /

Eu sînt pe cale să semnez un angajament pentru stagiunea viitoare la Roma. Ar fi să dau un recital şi să cînt un concert cu Orchestra Augusteo.

Ca program de recital mi-am ales pentru moment, următoarele bucăţi:

Casella: Sonata

Beethoven: Sonata op. 110

Byrd — Chopin

Enescu: Pavane et Bourée

Pentru simfonic: Concertul de Liszt.

Mîine seară dirijează Cortot La Légende de Sainte Elisabeth *de Liszt. Sper să fie frumos! V-am scris, îmi pare, ce frumos a cîntat* Sonata *de Chopin la recitalul său (vorbesc de Cortot, nu de Liszt!)*

La 1 iulie plecăm la Bagnoles de l'Orne, în Normandia apoi colindăm toată Franţa şi se poate să nimerim tot în Haute Savoie, pe la Annecy.

Cam acestea sînt noutăţile noastre.

În aşteptare de veşti vă îmbrăţişez cu toată dragostea

Al vostru

Dinu."

Din nefericire scrisorile din vara şi toamna anului 1937 s-au pierdut. Aceeaşi soartă a avut şi corespondenţa anului 1938.

Reiau cu scrisoarea din 23 mai 1939, în care, în afara ştirilor muzicale, Dinu îşi destăinuie teama despre pacea ameninţată. De altfel după cîteva luni, la 1 septembrie, începe al doilea război mondial.

Paris, 23 mai 1939

„Eu sper să fi dat o bună lovitură în urma celor cîteva concerte de la Paris, iar acum aştept rezultatul în stagiunea viitoare. Mîine cînt la Le Mans, patria lui Jean Français. Un mic recital şi un număr la două piane cu el: lucrări de-ale noastre. Poate pe la 25 iunie un recital la Aix-les-Bains apoi o seară «gala» în saloanele prinţesei de Polignac (Mozart la două piane *cu Clara Haskil, un* brandenburgic *de Bach,* 6 sonate *de Scarlatti ce-am aranjat pentru cvintet de suflători şi* Simfonia mea concertantă pentru două piane şi coarde). *Nadia este tot în America şi îi simt mult lipsa. În schimb Cortot este şi va fi toată luna iunie la Paris, pentru cursuri. Cum mai merge şcoala voastră?*

Mă bucur mult să vă văd, să revăd ţara şi să schimb atmosfera aceasta extrem de interesantă dar penibil de apăsătoare, mai cu seamă în ulti-

mul timp de cînd cu spaimele prin care am trecut cu politica internaţională. Cel puţin noi aşteptăm resemnaţi evenimentele.

Ce concerte au mai fost la Bucureşti? Aici multe, însă încep a face un triaj. Concertele ce mi-au făcut cea mai mare plăcere au fost cele 6 şedinţe Beethoven ale cvartetului din Budapesta, admirabilă formaţie, atît de respectuoasă faţă de partitura ce execută. Horowitz extrem de interesant însă mai puţin bine decît acum trei ani, Schnabel de neuitat într-o seară Schubert, Furtwaengler, Toscanini şi atîţia alţi Prinţi ai Muzicii, toţi au defilat pe aici. Acum aştept să mă retrag în bîrlogul meu de la ţară, şi să meditez, să cînt, şi să compun.

La Bucureşti sper să dau cîteva concerte, dar deocamdată n-am fixat decît programul artistic. Ce ştiu este că voi da şi cîteva concerte în provincie."

Scrisoarea următoare este datată 7 iunie 1939, şi este ultima din Franţa, în urma izbucnirii războiului Dinu Lipatti rămînînd în ţară.

„Aici avem, să nu ne fie de deochi, 35° la umbră. Poftim de prepară recitalul de la Aix-les Bains şi concertul de la prinţesă în asemenea condiţiuni ! ! . . .

Eu sosesc în ţară la 7 iulie, am mai amînat din cauza concertelor. Ieri am conclus două recitale la Amsterdam şi Haga, azi am fost primit pentru stagiunea viitoare să cînt cu orchestra Lamoureux iar mîine îi cînt lui Inghelbrecht, cel mai trăznit şef de orchestră din Franţa. De nu ne-am lua de păr!

Aştept veşti de la voi. Care vă este noua adresă? Nu cumva v-aţi instalat pe lîngă Arcul de Triumf / . . . /?

Şi acum «le clou»: la 12 Decembrie cînt la salle Gaveau cu Maestrul Enescu. Aşa că vreau, nu vreau, trebuie să plec spre Paris cu o lună mai curînd. Capul mi-e tobă de planuri şi am în degete o nouă metodă senzaţională, cea mai grozavă descoperire a sfîrşitului sec. al XIX-lea, singura şi adevărata cale de a lucra inteligent pianul. Am zis!"

Din nou acasă

Ca de obicei, în vară, mama și cei doi fii Lipatti au venit în țară.

Dinu era preocupat de o serie de concerte pe care le avea contractate în Franța. Dar, la 1 septembrie a izbucnit războiul și toate planurile lui au căzut. Forțat de împrejurări și-a alcătuit alt plan de activitate, centrul de greutate al activității lui muzicale mutîndu-se — pe durata războiului — în țară și-n cîteva țări neutre..

În acești ani de suferință și grele încercări pentru omenire, am fost din nou împreună cu el. În paginile ce urmează voi depăna amintiri din acea periodă din anii 1939—1943.

•

În primăvara anului 1939 înjghebasem o formație de trio împreună cu colegii Garbis Avachian (violină) și Serafim Antropov (violoncel). După o emisiune la radio care avusese succes, ne-am hotărît să dăm un concert public. Repetam regulat în apartamentul meu.

Lucram serios și doream toți trei să realizăm un recital frumos. De obicei, cînd o lucrare era în

faza de finisare, invitam muzicieni valoroşi care ne erau de mare ajutor cu criticile şi sugestiile lor. Aşa s-a întîmplat ca la una din repetiţii să-l rugăm pe Dinu să ne asculte. Cu totul neprevăzut, în timpul repetiţiei au asistat inginerul Ion Cantacuzino cu soţia lui Madeleine. S-au făcut prezentările şi astfel Dinu a cunoscut-o pe aceea care mai tîrziu avea să-i devină credincioasă soţie.

După ce am cîntat *Trio în Mi bemol major, opus 1, nr. 1 de* Beethoven, am cerut părerile lui Dinu şi ale lui Madeleine Cantacuzino care era o excelentă pianistă. Am primit sfaturi foarte autorizate care ne-au fost de mare folos. La sfîrşitul repetiţiei, după plecarea soţilor Cantacuzino, am rămas noi, membrii formaţiei şi Dinu. L-am rugat să compună ceva pentru trioul nostru. Ideia i-a surîs dar el avea în lucru *Trei nocturne franceze pentru pian*, prima fiind dedicată celebrei pianiste Clara Haskil. Mi-a promis că are în vedere compunerea unui trio dar, deocamdată va scrie o piesă scurtă pentru trio. Şi peste vreo două săptămîni, Dinu mi-a adus *Première improvisation (sur commande!) pour violon, violoncelle et piano*, dediée a Şoarec et Co. avec ma solenelle bénédiction".[16] Regret că împrejurările, războiul şi plecarea lui în Elveţia au fost potrivnice intenţiei mele de a-l determina să scrie un trio! Am rămas însă cu această improvizaţie scurtă, de un lirism subtil, pe care-o păstrez cu amintirea neştearsă a acestui mare muzi-

16 Prima improvizaţie (la comandă!) pentru violină, violoncel şi pian, dedicată lui Şoarec et Co. cu binecuvîntarea mea solemnă.

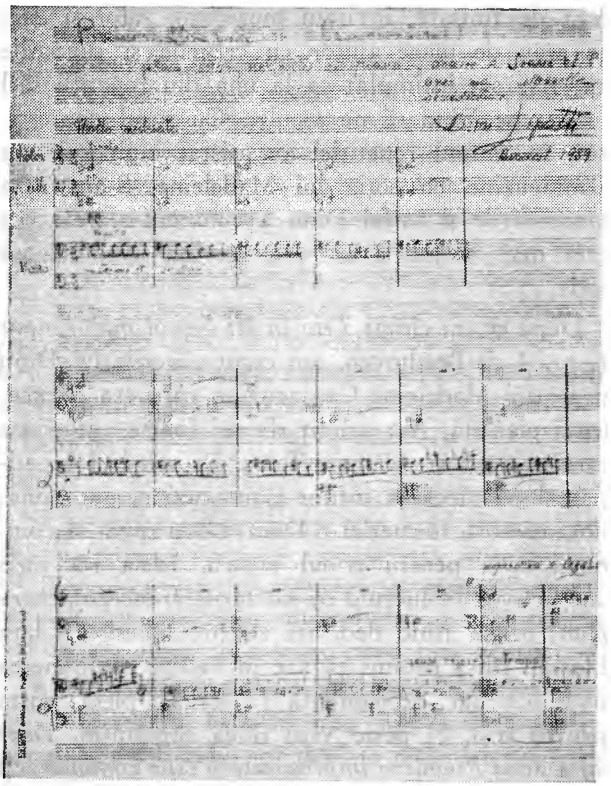

Prima pagină a *Improvizaţiei pentru vioară, violoncel şi pian* de Dinu Lipatti — manuscris nespus de scump mie.

cian şi prieten. Pe un disc „Electrecord" (ECE 0628) cuprinzînd compoziţii de Dinu Lipatti, există şi această piesă.

•

Deprins de la Paris să circule cu automobilul (acolo avusese un „Ford Eifel") Dinu Lipatti sim-

ţea nevoia să economisească timpul deplasărilor. A găsit o maşină „Fiat 1100" mică, practică şi economică. Dar războiul, în care deşi noi nu eram încă implicaţi, adusese restricţii.

O serie de aprobări şi formalităţi erau necesare pentru a intra în posesia permisului de circulaţie. Pentru obţinerea tuturor actelor s-a zbătut, a alergat peste tot şi pînă la urmă a reuşit. Cît era de mîndru că obţinuse preţiosul permis! Îmi spunea: „Chiar dacă se va răblăgi şi n-o voi putea întrebuinţa, la această maşină nu voi renunţa. Atîtea eforturi am făcut ca s-o obţin!" Şi totuşi a trebuit să renunţe la Fiatul lui, odată cu plecarea în Elveţia.

Într-o după amiază de primăvară m-a invitat să facem o plimbare cu maşina. Era o zi frumoasă şi cu soare. Dinu a venit să mă ia de acasă. Am mers împreună pînă la lacul Florească şi apoi mai departe la pădurea Băneasa.

Conducea frumos, corect şi fără excesele inerente tinereţii. E drept că circulaţia pe atunci nu punea problemele de astăzi, însă Dinu era foarte îndemînatec şi-n această îndeletnicire. Ne-am înapoiat acasă la Dinu. După ce şi-a dus maşina în garaj, am mers împreună să bem o bere în cinstea inaugurării. Dinu radia că obţinuse aproape imposibilul în acele timpuri.

*

Puţini ştiu că Dinu Lipatti, în anii de la Paris a studiat şi dirijatul.

A început cursul cu Diran Alexanian şi l-a continuat mai tîrziu cu vestitul Charles Munch.

Redau dintr-o scrisoare datată Paris, 25 martie 1935:

„Și-acum să vă mai spun încă o veste, pe care desigur că tu Miron. o știi din scrisoarea ce-ai văzut la Dra Musicescu: de la 15 februarie m-am înscris la clasa de dirijat de la Ecole Normale. Cursurile sînt predate cu mult zel de către Dl. Alexanian, profesor de violoncel. Sînt extrem de interesante și sper să-mi facă un real serviciu din punct de vedere general muzical.

Acum două săptămîni am dirijat pentru prima dată. Am avut Concertul în re minor de Bach pentru pian și orchestră. *A fost cam penibil pentru prima dată, dar acum încep a mă obișnui. Alexanian a găsit că am dirijat foarte bine și că am știut ce vreau — O fi!*

În fiecare luni seara avem orchestra iar vinerea dimineața, cursul.

La acesta din urmă lucrăm în felul următor: rugăm pe cîțiva băieți din orchestră să formeze un cvartet iar noi îi facem să lucreze diferite quatoruri (mai mult sau mai puțin moderne). Lecțiile trecute spre exemplu am dirijat, sau mai bine zis am pus în lucru, quatorul de Ravel. Fără gesturi ci numai prin indicații spuneam ce aveam de spus.

La aceste cursuri nu sînt decît doi elevi: eu și un alt compatriot, Alexandru Pauker, un băiat foarte bun care s-a arătat în diferite ocazii extrem de amabil față de mine. Lucrează în același timp și cu Paul Dukas și cu Nadia Boulanger. Are o tragere de inimă la lucru foarte mare și deși a atins vîrsta de 29 de ani, merge înainte cu același entuziasm ca la 15 ani. Foarte bine! Cînd vrei să lucrezi serios niciodată nu e prea tîrziu!"

În 16 aprilie 1940, Dinu a dirijat primul și ultimul lui concert în București.

Acesta a avut loc în studio, cu orchestra radio. Bunăvoința orchestranților era totală, Dinu fiind de înainte cunoscut de membrii orchestrei radio de care fusese de cîteva ori acompaniat în concertele din studio. Prezentarea tradițională în fața orchestrei a făcut-o Theodor Rogalski, dirijorul orchestrei în acea perioadă.

Am asistat la prima repetiție. Dinu a apărut vădit emoționat deoarece făcea un lucru nou pentru el, obișnuit să fie solistul orchestrei nu dirijorul ei. Programul era următorul:

Scarlatti: *Șase sonate pentru cvintet de suflători* — aranjamentul pentru această formație fiind făcut de Dinu Lipatti.

Bach: *Concert brandenburgic nr. 3 în Sol major.*

Bach: *Concert pentru 2 piane în Do major cu acompaniament de orchestră.*

Soliste: Smaranda Athanasof și Madeleine Cantacuzino.

(După o colaborare cu Smaranda Athanasof în cadrul unui recital în decembrie 1939, Madeleine Cantacuzino, viitoarea soție a lui Dinu, era partenera preferată în concertele la două piane).

Cu gesturi sigure, sobre, Dinu s-a achitat excelent în postura de dirijor. De altfel era de așteptat ca la un om atît de îndemînatec la pian, același lucru să se întîmple și la dirijat. Avea, în termeni obișnuiți între muzicieni, „mînă bună". Sînt convins că ar fi putut deveni un dirijor de valoare.

Dar din nefericire, sănătatea-i şubredă nu i-a permis, în puţinii ani cît a trăit, să se afirme ca şef de orchestră.

*

Înainte de intrarea noastră în cumplitul masacru care a fost al doilea război mondial, un mare meloman Cornel Bediţeanu, organiza în vila lui din strada Dumbrava Roşie, seri muzicale. Participau la aceste serate „crema" muzicienilor bucureşteni: George Georgescu, Dinu Lipatti, Constantin Silvestri, violonistul — pe atunci — Carlo Felice Cillario (astăzi reputat dirijor de operă) violoncelistul Teodor Lupu, violonistul Sandu Albu şi mulţi alţii.

Ţin să aduc o precizie: Carlo Felice Cillario tînăr violonist italian din Bologna, concerta adeseori în România. Concertele erau organizate de Institutul de cultură italiană din Bucureşti. De obicei, pe soliştii italieni îi acompaniam eu. Cu ocazia unui turneu, Cillario şi-a manifestat dorinţa de a rămîne în România pînă la sfîrşitul războiului. Condiţiile de viaţă erau precare în acele timpuri în Italia. Lucrul acesta n-a fost o problemă. În cel mai scurt timp, Carlo Felice Cillario a devenit rezident în ţara noastră. După război s-a căsătorit cu Viorica Milicescu, regretata pianistă, o prietenă comună.

Să revenim la serile muzicale de la Cornel Bediţeanu. La una din ele i-am cerut acestuia să-l invite şi pe Cillario care în acel timp locuia la mine. Propunerea a fost acceptată cu plăcere şi în seara fixată ne-am dus împreună. Participanţi de prima mînă: George Enescu, Dinu Lipatti şi Con-

stantin Silvestri erau în fruntea celor ce urmau să se producă. Programul urma să înceapă cu un cvartet de coarde alcătuit ad hoc. Făceau parte din formaţie: Enescu, Cillario — violonişti — generalul Nicolae Pălăngeanu la violă şi Teodor Lupu la violoncel.

S-a căzut de acord să se cînte cunoscutul cvartet *Fata şi moartea* de Schubert. Cum era şi firesc i s-a oferit vioara I lui George Enescu. Maestrul, cu o modestie rară ce l-a caracterizat toată viaţa, a declinat oferta invitîndu-l pe Cillario să conducă cvartetul în rolul de primă vioară. S-a cîntat frumos cvartetul în care n-a făcut notă discordantă generalul Pălăngeanu care era doar un amator, pasionat de muzică. Au urmat, Dinu cu cîteva *Intermezzi* de Brahms şi Constantin Silvestri cu cîteva improvizaţii. Silvestri era neîntrecut în acest gen de muzică în care strălucea.

După program, o mică gustare şi apoi dans.

Erau mai mulţi invitaţi printre care şi Madeleine Cantacuzino. Între Dinu şi Madeleine se înfiripase o idilă care a dus la căsătoria lor. Ea i-a fost o soţie iubitoare tot timpul vieţii şi merită stima noastră pentru devotamentul cu care l-a îngrijit toată vremea.

Dinu, Silvestri şi eu nu eram dansatori. Aşa că, *Esitation*, un vals cunoscut, a fost executat la 6 mîini de către Dinu Lipatti, Constantin Silvestri şi subsemnatul, la pianul Bechstein al gazdei. Perechea Madeleine Cantacuzino-Cornel Bedi̦eanu s-a distins dansînd acest vals. Şi seara s-a terminat lăsîndu-ne o amintire frumoasă de neuitat.

•

Tot în timpul războiului a dirijat un concert simfonic al orchestrei radio, celebrul dirijor olandez Willem Mengelberg. Venerabilul maestru — avea pe atunci peste 60 de ani — era cunoscut și temut de toate orchestrele din lume pentru severitatea lui. După o lectură cu întreaga formație, dirijorul a impus un orar draconic: dimineața de la 9—13 pe grupe de instrumente, iar, după pauza de prînz de două ore, lucru cu întreaga orchestră de la 15—17. Solistul concertului, Dinu Lipatti cu *Concertul în Mi bemol major* de Liszt.

În ziua fixată Dinu a venit la studio.

Pentru cei ce nu l-au cunoscut trebuie să spun că Dinu era firav, mai degrabă scund. Departe de carura unui atlet așa cum bunăoară era marele pianist german Walter Gieseking.

După ce s-a prezentat dirijorului, Mengelberg s-a întors către impresarul care-l însoțea spunîndu-i: „Er ist kein Lisztspieler!"[17] Se vede treaba că văzîndu-l pe Dinu așa cum arăta el, maestrul și-a închipuit că nu era în puterea tînărului pianist să fie un excelent interpret al lui Liszt.

Dinu, deși concertase de cîteva ori în Germania, nu poseda limba decît limitată la strictul necesar. Îmi spunea: „Așa cum nu știu eu nemțește, am înțeles totuși că mă socotește inapt pentru muzica lui Liszt".

După ce solistul s-a așezat la pian și a început *Concertul* de Liszt, părerea maestrului s-a schimbat brusc, devenind un entuziast susținător al lui Dinu.

---

[17] „El nu-i un pianist pentru Liszt !"

În seara concertului simfonic, după uvertura *Euryanthe* de Weber, a urmat *Concertul în Mi bemol* de Liszt. Solistul și dirijorul s-au contopit într-o magistrală interpretare. Succesul a fost enorm. Dinu a fost chemat la rampă de vreo 8—9 ori de publicul care-l ovaționa în delir. În tot acest timp, Mengelberg a rămas pe podium lîngă pupitrul dirijoral, entuziasmat. Văzînd că Dinu se limita la a mulțumi publicului, după ultima chemare maestrul l-a luat de mînă și l-a așezat la pian. După suplimentul acordat, cel mai încîntat spectator era bătrînul dirijor care nu mai contenea să aplaude.

Cînd sala a început să se mai liniștească, Willem Mengelberg l-a îmbrățișat cu căldură pe Dinu Lipatti, în aplauzele publicului.

Omul

Rareori sînt înmănuncheate laolaltă un buchet de atîtea calităţi.

Perspectiva timpului îmi dă posibilitatea să analizez la rece persoana lui Dinu Lipatti şi pot afirma cu toată sinceritatea că nu-s orbit de subiectivitate.

Dinu era — cum am mai spus — bun. O bunătate ce nu se manifesta ostentativ ci îl trăda prin faptele lui, prin discreţia care învăluia gesturi ce dovedeau această calitate a lui.

Modestia şi politeţea erau de asemenea componente ale caracterului său. Deşi era conştient de valoarea lui, niciodată nu s-a afişat plin de el. Din contra, îşi analiza cu mult liber arbitru comportarea. Şi adesea îşi evalua autocritic realizările. De multe ori îşi găsea defecte în cele mai strălucitoare reuşite. Rare ori era mulţumit de un lucru pe care-l făcuse foarte bine.

Era mereu dornic de mai bine. Extrem de ordonat, îşi organiza programul în cele mai mici detalii: orele de studiu la pian, orele de compoziţie, timpul de odihnă. Un exemplu de om organizat. De altfel ar fi de neconceput să realizezi performanţe într-un stil de viaţă boem.

Poate mai există unii care-şi imaginează că viaţa unui artist este un şir de plăceri şi — printre picături — puţină muncă. Este o mare greşală.

Un artist adevărat este într-un fel sclavul artei sale. Nu-i suficient să ai talent. Fără muncă multă, fără pasiune şi fără o viaţă ordonată nu se poate realiza nimic de valoare.

Una din trăsăturile lui Dinu era umorul. Umorul l-a însoţit tot timpul scurtei sale vieţi.

Voi recurge la cîteva din scrisorile pe care le am de la el, edificatoare în privinţa felului cum îşi desfăşura activitatea, presărate cu umoru-i caracteristic.

Dar, să nu uit o altă caracteristică a lui: corectitudinea. O promisiune făcută era ceva sfînt! Oricîte impedimente sau neplăceri i-ar fi adus, cuvîntul dat era respectat în întregime. N-a rămas nimănui niciodată dator. Ba, mai mult, de multe ori, şi-a creat dificultăţi pentru a servi pe cineva.

Să spicuim din scrisorile lui:

„Bucureşti, 24 decembrie 1932.

[...] La repetiţia de vineri unde ne-am văzut ultima oară (şi unde avînd bani mari şi trebuindu-mi bani mărunţi, mi-ai înlesnit cinci lei pe care mă grăbesc să ţi-i înapoiez în mărci poştale în acest plic, mulţumindu-ţi) s-a executat Simfonia IX-a *fără corul «Carmen» deci numai primele trei părţi, iar acestea la rîndul lor au fost ciopîrţite în aşa hal încît nu am mai înţeles mai nimic.*

Seara la concert însă a fost frumos. S-a interpretat larg şi muzical."

Fusesem împreună la o repetiție a Orchestrei Filarmonica. Eu n-am putut rămîne și Dinu avea nevoie de 5 lei. I-am împrumutat. Urma să ne reîntîlnim peste două săptămîni, eu plecînd în vacanță. N-a acceptat să-mi rămînă dator 5 lei, două săptămîni!

Dintr-o scrisoare de la Samois, înainte de a se stabili la Paris. Se referă la niște fotografii făcute acasă la Dinu, în grădină. Umor stil Dinu.

„Samois, 29 august 1934.

[...] Astăzi se împlinesc 20 de zile de cînd v-am trimis prima scrisoare, în care vă descriam pe larg impresiile mele de aici și totodată vă rugam să-mi răspundeți. Constat cu multă amărăciune că m-ați uitat de tot.

Nu pot spune același lucru despre Tania sau Pedro[18]*: am primit de la ambii două scrisori extrem de drăgălașe. (Mai cu seamă de la Tania care mi-a scris cu stînga!)*

[...] Totodată vă trimit fotografiile făcute împreună. Sînt developate și copiate mizerabil, demne de un fotograf de la Găești. Să le examinăm puțin[19]*.*

Priviți-o pe cea de pe scară și spuneți-mi, vă rog, ce am eu în picioare: cisme, bocanci sau ciorapi de lînă? Pantofi nu cred să fie!

Dar aceia în care juna este între doi cavaleri, ce spuneți? Eu unul constat cu jale că fratele meu

---

18 Tania Celebidache era ușor accidentată la mîna dreaptă. Pedro este Petrișor Manoliu un coleg și prieten comun.

19 Regret că fotografiile s-au rătăcit. Dar și așa observațiile lui Dinu merită a fi citite.

seamănă aidoma cu un lăptar bucureștean, mai cu seamă de cînd și-a scos un dinte.

Să trecem la cea de pe bancă. Juna, aici, are o privire speriată și bănuiesc că aceasta ar fi datorită numai frunzelor din față. Altfel e bine.

Dar cea de lîngă pin cum vă place? Pantalonul tău Miron, a fost cam recalcitrant în acel moment, iar frate-meu pe semne pîndea clipa cînd, cu o singură labă, să strivească musca de pe umărul tău. În afară de asta vîntul, buclucașul, v-a cam răsturnat oleacă. Cel puțin asta este impresia mea.

Și acum să trecem la ultima și cea mai bună, unde blonda Venus se uită cu seninătate la cer. Totuși și aici o greșală de ordin tehnic: fotograful a pus la punct în așa fel încît a ieșit mai clar bustul decît capul. Dar poate că asta n-ar fi tocmai o greșală ! !"

Dintr-o scrisoare din care am mai extras pasajele referitoare la studiu și viața muzicală a Parisului, voi reda rîndurile care-l arată pe omul Dinu Lipatti în intimitate:

„Paris, 25 martie 1935

„Dragul meu Miron,

Nici nu-ți închipui cît m-a mișcat scrisoarea din 18 martie.

Ar fi stupid să-mi cer scuze pentru faptul că au trecut peste două luni de cînd nu v-am mai scris. Este inadmisibil ca atunci cînd spui că ai doi adevărați prieteni, să-i uiți în halul cum i-am uitat eu!

Știu că cele ce scriu aici o să vi se pară numai «vorbe», trîntite la întîmplare pe hîrtie. Nu, Miron, nu este așa!

Voi și numai voi sînteți singurii mei prieteni, iar gheața pe care ai vrut să o spargi tu, n-a fost în realitate decît un tembelism inadmisibil din partea mea.

(...) Eu pe conștiință nu am decît faptul că nu v-am scris de la mijlocul lui ianuarie (nu-mi reamintesc precis data). E destul de mare și această vină spre a mai pune încă una pe care eu n-o recunosc: răspunsul scrisorii de la Crăciun.

Așadar, dragii mei, vă spun din toată sinceritatea sufletului meu: sînteți și rămîneți pentru mine tot aceiași «cupilanți» iubiți de odinioară.

În cazul însă că veți pune la îndoială acestea, nu pot să rămîn decît cu durerea că dintr-o idioată lene orientală am știut atît de bine să răcesc singura dintre prieteniile ce am avut pînă acum.

[...] Sînt fericit să te pot asculta pe ziua de 1 aprilie la radio cu ajutorul puternicului nostru Philips ce ne-am instalat din iarnă. Ascultam mai pînă săptămînile trecute Bucureștiul, admirabil. Știu că nu-ți vine a crede cu toate aceste e adevărat: îl ascultam tot atît de bine ca Viena sau Budapesta, spre exemplu. Acum însă de cînd a venit primăvara e mai dificil de prins, din cauza paraziților atmosferici. Voi încerca totuși să te «captez» în simpaticul nostru apartament, spre a ne aduce aminte de frumoasele clipe ce petreceam împreună la București cînd îmi cîntai ceva din repertoriul nostru. Cu atît mai mult cu cît de

astădată te prezinți cu o lucrare[20] *superbă a unuia din compozitorii mei favoriți!*

Așa îmi placi!"

»[...] Dragă Miron, îmi spui să-ți scriu cum se comportă Trio Lipatti pe aici.

Bine, iată: mama e mereu în activitate și chiar cînd se odihnește visează mereu războaie, revoluție, molimă de holeră etc.

Dimineața se mai duce pe la tîrguieli, pe la Bon Marché (care e la doi pași de noi) apoi, după prînz, la gimnastică cu noi sau cu Baby în grădina Tuilleries-ului. Spre seară viu acasă și în timp ce Grasul își face lecțiile, mama robotește de-ale mîncării. După masa de seară ascultăm la radio concerte simfonice, țigani unguri de la Budapesta, Bucureștiul etc., mama scrie, iar noi doi facem o partidă de table.

Valentin face bine. Mănîncă de zor și... vrea să slăbească!

E pasionat după cinema, nu-i scapă nici un film bun și face colecții de poze cu artiști. Să-i fie de bine!

Relativ la fotografii, am să vă trimit în curînd pozele apartamentului nostru. E foarte reușit.

De al vostru nu-mi pomeniți nimic. Ași fi și eu, la rîndul meu, doritor să am o scrisoare cam de mărimea acesteia, dacă nu și mai mare, în care să-mi spuneți multe, multe... așa cum îmi spuneați cînd eram cu voi acolo.

S-ar putea? Sau vă e greu? Cred că cel mai bun sistem e să scrieți în fiecare zi cîteva rînduri pe

---

20 Lucrarea de care se vorbește este *Balada pentru pian și orchestră* de Gabriel Fauré

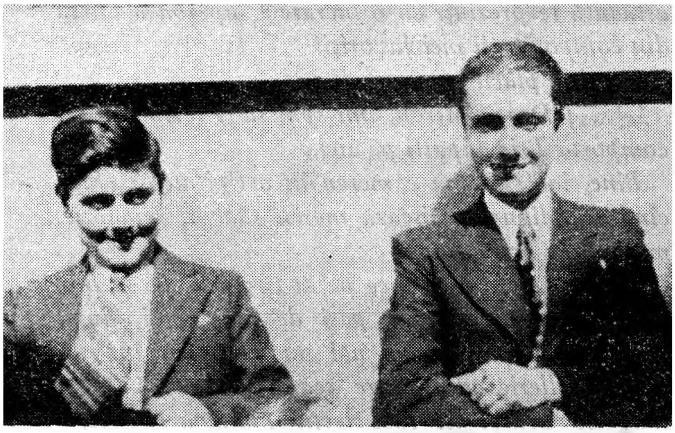

Cei doi fraţi: Dinu şi Valentin Lipatti.

hîrtie iar, cînd s-au strîns mai multe, le faceţi vînt încoace.

Şi acum să vă las şi eu că prea s-a lungit şi mi-e teamă să nu vă fi obosit.

În aşteptarea răspunsului vostru vă îmbrăţişez pe amîndoi cu toată dragostea.

Al vostru

Dinu".

*

Faţă de cei ce l-au îndrumat şi l-au sfătuit în profesiune, Dinu a avut totdeauna un mare respect şi o devotată afecţiune. În afară de cei doi mari profesori din ţară, Florica Musicescu şi Mihail Jora, multă admiraţie a avut faţă de cei de la Paris şi-n special pentru Nadia Boulanger şi Alfred Cortot. Asta nu înseamnă că ceilalţi (Yvonne Lefébure, Paul Dukas, Igor Stravinski,

Diran Alexanian și Charles Munch) n-au fost apreciați de el. Dar legăturile afective dintre Dinu și primii doi, au fost mai calde, mai directe.

Igor Stravinski bunăoară, cînd avea ceva de exemplificat la pian în cadrul cursului de compoziție îl chema pe Dinu spunîndu-i: „le jeune roumain."[21] Mai tîrziu însă numele „Lipatti" devenise o notorietate și pentru Igor Stravinski.

Aprecierile lui Dinu asupra acestor doi profesori ai lui, Cortot și Nadia Boulanger, reies din scrisorile ce-au fost redate în capitolul „La Paris" — datate 21 septembrie 1935 și 5 aprilie 1936.

Pe Igor Stravinski, cel ce i-a urmat lui Paul Dukas la clasa de compoziție l-a admirat fără rezerve. După ce a devenit elevul lui, Dinu s-a ocupat cu predilecție de opera marelui compozitor. Avea partiturile compozițiilor lui și le-a studiat în profunzime. În plus, a inclus în repertoriul său pianistic *Capriccio pentru pian și orchestră* de Stravinski o lucrare mai puțin cîntată, de circulație mai restrînsă. A cîntat-o întotdeauna cu plăcere chiar dacă de cele mai multe ori includea în același program și-un alt concert de mare audiență la public.

Pe cît era de amabil și politicos, nu făcea nici cel mai mic compromis cu arta lui.

Așa, bunăoară, s-a întîmplat cînd a fost rugat să-și dea concursul la un festival de binefacere, organizat de „Asociația femeilor Române". Președinta Asociației, persoană respectabilă, l-a rugat personal pe Dinu să participe la festival. Pro-

---

21 „tînărul român".

gramul era cam amestecat și pe lîngă cîteva nume de artiști reputați conținea și altele ale unora de-o valoare discutabilă. Fără să ezite, Dinu care era bunătatea întruchipată, gata oricînd de a face bine, a refuzat politicos dar categoric. S-a oferit cu plăcere să dea un recital în folosul Asociației.

•

La un început de stagiune, cînd Dinu era în țară, înaintea începerii cursurilor la Ecole Normale, am fost solicitat să acompaniez o cîntăreață într-un recital de lieduri. Persoana în cauză s-a recomandat ca fostă elevă a unei reputate profesoare de canto de la Paris. Am acceptat și am început repetițiile. M-am mirat că la nici una din repetiții, cîntăreața n-a cîntat cu voce plină, așa cum se obișnuiește în mod normal. Ea pretexta că-și menajează vocea. La recital a venit și Dinu, cîntăreața în cauză fiind în relații cu familia Lipatti.

Și-am început concertul.

La ultimul lied din prima parte a programului după care urma pauza, solista s-a încurcat atît de rău încît — pînă la urmă — a tăcut. Am improvizat și-am încercat să-i reamintesc fraza uitată, cîntînd-o la pian. Rezultatul a fost nul. Tăcere absolută după care cîntăreața a părăsit podiumul eu fiind obligat să fac același lucru.

Moment penibil.

Am vrut să părăsesc sala „Dalles" unde avea loc acest concert. Au intervenit mai multe persoane care m-au convins să rămîn mai departe. Partea a doua a concertului a continuat tîrîș-grăpiș.

A doua zi apare Dinu. Deschis, fără menajamente, mi-a spus: „Ai făcut două greşeli: prima, că ai acceptat să ieşi pe scenă după ce la nici o repetiţie solista n-a cîntat „a pleine voix"[22] ca să-ţi dai seama de calitatea deplorabilă a cîntăreţei, iar a doua că n-ai plecat după penibilul eşec."

I-am dat dreptate lui Dinu. Aşa ar fi trebuit să procedez.

*

O altă mostră de fermitate şi siguranţă de sine a lui Dinu:

În timpul studiilor la Academia de muzică din Bucureşti, a fost programat la o producţie a clasei de muzică de cameră, condusă de profesorul nostru, compozitorul Mihail Andricu. Urma să cînte împreună cu patru colegi, *Cvintetul pentru instrumente de coarde şi pian* de Schumann. La toate lecţiile — după lectura cvintetului — Dinu îşi cînta partea lui fără note. Avea o memorie excelentă pe care doar Enescu i-o întrecea. În ziua producţiei, ca de obicei cînd cînta Dinu Lipatti, sala era plină. Producţia se apropia de sfîrşit. Ultimul număr al programului: *Cvintetul* de Schumann. Formaţia era gata de intrare în scenă. Dinu, degajat, lăsase notele pe un scaun. În ultimul moment, vocea lui Mihail Andricu: „Lipatti ia-ţi notele!" Dinu, calm, le-a luat.

Pe scenă toţi şi-au aranjat pupitrele şi au mai verificat o dată, discret, acordajul instrumentelor. La pian, Dinu a pus notele şi le-a deschis la prima pagină. Cvintetul s-a cîntat frumos şi a avut

22 Cu voce plină (în franceză).

succes. Dar partitura de pian a rămas deschisă la prima pagină.

După producție Andricu era mulțumit pentru reușita concertului. Dar l-a întrebat pe Dinu: „Ce făceai dacă ai fi avut un lapsus?"

— „Domnule profesor, îl cunosc atît de bine încît sînt în stare să-l scriu tot din memorie."

*

La Dinu setea de cunoștințe era fără sfîrșit. Cunoștințe multe și temeinice. Totdeauna, învățînd singur, era mult mai avansat decît stadiul normal cerut de lecția ce urma să-i fie predată.

La una din orele de armonie, pe care le urma cu maestrul Mihail Jora, Dinu avea de rezolvat o temă pe un bas cifrat. Era încă la începutul studiului acestei discipline. La o înlănțuire de acorduri a introdus un acord de septimă. La corectarea temei, văzînd această soluție — acordul de septimă — profesorul i-a tăiat cu creionul roșu partea împricinată. Dinu era foarte contrariat. Credea că a făcut o greșeală. La una din lecțiile următoare, Mihail Jora a predat clasei acordul de septimă. După terminarea orei, l-a chemat pe Dinu și i-a spus că tema lui în care introdusese acordul de septimă era bună. I-a șters acordul menționat deoarece nu fusese încă explicat, și el nu admitea să se lucreze cu elemente ce încă nu erau predate la curs.

*

Ca muzician-interpret, Dinu Lipatti avea o mare facilitate de a improviza. Singurul lui mare rival în această direcție era Constantin Silvestri.

Acesta din urmă făcea curent improvizaţii foarte reuşite, în cadrul recitalelor de pian pe care le dădea.

Era în timpul războiului prin 1939 sau 1940.

La unul din concertele simfonice ale orchestrei „Filarmonica", George Georgescu îl avea ca solist pe Dinu Lipatti cu *Concertul în re minor* (*K.V. 466*) de Mozart.

Concertele lui Mozart nu au cadenţe scrise de compozitor. Solistul, dacă e vorba de-un pianist, cîntă de obicei cadenţele compuse de Beethoven, Hummel sau Reinecke pentru concertele de pian.

O paranteză pentru ce nu ştiu ce-i o „cadenţă."

La sfîrşitul unei părţi sau ale mai multor părţi componente ale unui concert instrumental, înainte de încheierea care se face în mod obişnuit de orchestră, solistul are prilejul să-şi arate virtuozitatea într-o cadenţă.

Aceasta este compusă cel mai adesea de compozitorul concertului şi se bazează pe temele din partea respectivă, dezvoltate cu virtuozitate şi fantezie.

Unii dintre solişti cîntă cadenţe proprii sau chiar improvizează cadenţe.

În perioada aceea, în care Dinu era solist al *Concertului în re minor* de Mozart, ne vizita des şi concerta la noi, marele pianist german Wilhelm Kempff.

Acesta era un mare interpret al muzicii lui Mozart şi la toate concertele cu orchestră improviza cadenţele.

La repetiţiile cu orchestra, de regulă solistul nu cîntă cadenţele ci doar ultimele măsuri ale aces-

tora care, obișnuit se termină cu un tril după care intră orchestra care conclude respectiva parte.

În seara concertului amintit, Dinu a cîntat două cadențe foarte inspirate, în partea I și în finalul concertului. În pauză m-am dus, ca de obicei, în cabină la Dinu și la George Georgescu. Acesta din urmă era plăcut impresionat de cadențele pe care nu le mai auzise pînă atunci.

— De cine-s cadențele pe care le-ai cîntat, Dinule?

— De mine, maestre. Le-am improvizat.

— Bravo Dinule, ai improvizat minunat. Acum îmi dau seama de ce ai cîntat la repetiție numai trilurile finale la ambele cadențe. Ne rezervai surpriza pentru astă seară."

După concert, obișnuiții Ateneului s-au interesat de autorul cadențelor. Nu mică le-a fost surpriza, dar și bucuria în același timp, cînd au aflat că au fost improvizate de Dinu Lipatti. De menționat că pentru același concert, Dinu a scris două cadențe în anul 1936. Nu se știe unde se află manuscrisele.

*

Felul lui, deschis și amabil, gata mereu pentru o glumă, îl făceau atrăgător celor care-l cunoșteau, iar seriozitatea, profunzimea și corectitudinea, dublate de neobișnuitele lui calități muzicale, au fost fără cusur de-a lungul scurtei sale vieți.

Cred că din cele amintite și din scrisorile lui din care am desprins cîteva pasaje, cei ce nu l-au cunoscut își vor putea face o părere despre acest om adevărat.

Pianistul

Din fragedă copilărie înclinaţia lui pentru muzică a fost evidentă. Ţinînd seama că părinţii erau iubitori şi chiar amatori practicanţi ai muzicii a fost firesc ca aceştia să-şi dea seama de făgaşul pe care Dinu trebuia îndrumat.

După începutul unui fel de joacă-studiu la pian, Ana şi Theodor Lipatti s-au gîndit să-l încredinţeze unui muzician de notorietate: profesorului Mihail Jora. Acesta a fost impresionat de darurile naturale cu care era înzestrat copilul şi s-a ocupat de el cu o atenţie deosebită. Progresele uimitoare pe care le realiza micul Lipatti l-au determinat pe Mihail Jora să recomande părinţilor pe Florica Musicescu pentru studiul pianistic. Şi de la 11 ani Dinu a început lecţiile cu această profesoară.

Nu se putea face o alegere mai fericită!

Florica Musicescu — o spun în perfectă cunoştinţă şi fără nici o exagerare — era una din cele mai bune profesoare de pian din lume. Perfecta cunoaştere a secretelor pe care le ascunde pianul, precum şi un auz fără cusur, dublate de o conştiinciozitate rară, o situau în rîndul marilor maeştri-pedagogi ai acestui instrument.

Cu domnişoara Musicescu nu era uşor de lucrat. Am amintit despre exigenţa şi maniera autocrată

în care-și „strunea" elevii. Pentru a reuși să devii un pianist adevărat, ieșit din mîinile acestei mari profesoare, îți trebuia o încredere oarbă în atingerea țelului final, dublată de o mare răbdare și stăpînire de sine. Dinu le avea din plin. Manifestările, de multe ori încărcate de nervozitate ale maestrei, nu-l impresionau în sens negativ, nu-l inhibau. El era convins că-i pe drumul cel mai bun și că tot ce-i cerea profesoara lui era numai în folosul muzicii și a desăvîrșirii lui pianistice. Lungile ședințe de „căderi de brațe" care duceau pînă la sfîrșit la un sunet frumos, rotund, impecabil, nu l-au descurajat. Ba, din contră, l-au interesat în cel mai înalt grad. Și rezultatul se cunoaște. A ajuns la cel mai înalt nivel, pianistul cu sunet de cristal, cu tehnica desăvîrșită, cu o acurateță proverbială.

Este greu de găsit un pianist care reușește să elimine orice duritate, orice impuritate în sunet, așa cum făcea el.

Una din marile, neîntrecutele lui calități pianistice era felul în care știa ca degetele să lovească clapele exact în fracțiunea de secundă și în locul în care trebuia — la mișcările ciocănașelor — pentru eliminarea oricăror zgomote parazite ce puteau proveni din însăși construcția mecanismului pianului.

Tehnica lui pianistică era desăvîrșită. O egalitate perfectă în sunet încînta, ascultîndu-l în pasaje de virtuozitate cu game și arpegii. De asemenea colora minunat acordurile, timbrînd cu nuanțe diferite sunetele. În piesele scrise polifonic, orice profan putea urmări mersul vocilor, firesc, fără nici un efort.

O respectare riguroasă a stilului îi era proprie. Interpreta orice piesă aparţinînd diverselor epoci, ţinînd seama de stil.

Prin anii în care s-a format Dinu, mai erau reminiscenţe din interpretarea romanţioasă, puţin „salonardă", şi unii dintre marii maeştri ai epocii abordau anumite libertăţi, servituţi romantice în interpretare ca: exagerări în rubato, acorduri care nu erau placate exact la ambele mîini şi altele.

Niciodată Dinu nu s-a complăcut într-o astfel de interpretare. A intuit stilul sobru modern şi s-a ferit de orice exagerare care duce la periferia muzicii. Era o plăcere să-l asculţi în repertoriul romantic. Nici o libertate, nici un rubato, nimic ce nu era notat de compozitorul respectiv. Poate că de aceea piesele de Chopin şi de Liszt aveau o prospeţime şi un cadru atît de echilibrat în mîinile lui.

Una din marile lui realizări pianistice (rare pentru majoritatea pianiştilor) erau trilurile, de-o egalitate perfectă şi de un timbru neegalabil. În *Concertul în Mi bemol major* de Liszt există un pasaj de 16 măsuri cu triluri la ambele mîini (*Allegro animato*) foarte dificil şi obositor. Nici un pianist nu le-a cîntat mai egal, mai rapid şi mai frumos timbrat ca Dinu.

Această afirmaţie nu-mi aparţine. Eu făcusem de mult constatarea dar a enunţat-o după concertul pe care-l dirijase — Dinu fiind solist — celebrul lui acompaniator, dirijorul Willem Mengelberg.

Toţi cei ce cunosc pianul ştiu cît de greu este de executat trilul cu degetele 4 şi 5. Este extrem de greu să realizezi un tril egal şi într-o frecvenţă

rapidă. Dinu Lipatti poseda acest procedeu tehnic la un nivel greu de egalat. El cu mîinile lui cu degete lungi, mai mult subțiri, cuprinzînd cu ușurință un interval de 11 clape, ce sunet profund avea!

După „perioada Musicescu" a fost mereu preocupat de perfecționarea mecanismului.

Am redat într-un fragment dintr-o scrisoare, principiile pianistice inspirate de pedagoga Marie Jaëll.[23]

Înaintea unui concert se pregătea pentru abordarea evenimentului în condiții asemănătoare apariției sale pe scenă: se îmbrăca în frac, cu o cămașă cu guler tare, cu pantofii pe care urma să-i încalțe în seara cînd trebuia să apară în fața publicului, și, în cadrul unui grup restrîns de invitați, își desfășura programul. Această pregătire psihologică îi era foarte utilă și îi aducea un plus de siguranță pe podium. Cel mai mic amănunt era pus la punct. Pedanteria în pregătirea concertului era o garanție a succesului.

Dar despre pianistul Dinu Lipatti s-ar putea spune încă multe. Cei ce vor să-și facă o idee cît mai apropiată de arta lui pianistică, să-i asculte discurile.

Repet că ar fi de dorit să se achiziționeze de către casa „Electrecord" puținele discuri imprimate de el în sistemul microsillon, căci majoritatea discurilor lui sînt reimprimări după discurile cu 78 turații pe minut, la care se pierde mult din fidelitatea redării. Ar fi o datorie de onoare a noastră, care se cere împlinită.

---

[23] Vezi pag. 45

Compozitorul

Dinu Lipatti a trăit 33 de ani iar în ultimii şapte ani a fost minat de o nemiloasă boală care, pînă la sfîrşit, l-a răpus.

Virtuozul pianist, ajuns pe culmile perfecţiunii şi-a dăruit cea mai mare parte a timpului studiului instrumental. Este o servitute implacabilă de care nu scapă nici un mare instrumentist. Atîta vreme cît slujeşti muzica pe podiumul de concert, perfecţionarea tehnicii, pregătirea programelor şi îmbogăţirea repertoriului te fac sclavul instrumentului pe care-l îndrăgeşti.

Este cunoscut faptul că pianistul Dinu Lipatti ajunsese din fragedă tinereţe un maestru de notorietate mondială. El nu era un pianist de valoare obişnuită care, din cînd în cînd apărea în concerte. Era marele pianist, recunoscut ca atare în lumea muzicii. Şi fiind conştient de valoarea lui, îşi sporea exigenţa faţă de sine, nepermiţîndu-şi cea mai mică scădere faţă de nivelul ridicat la care era.

Sigur că ţinînd seama de toate acestea, compozitorul nu a putut ajunge la valoarea maximă a talentului şi măiestriei pe care le poseda.

Sînt printre cei puțini în viață care l-au cunoscut în intimitate și au avut posibilitatea să-i prețuiască vocația pentru compoziție. Ca și alți oameni de specialitate din jurul lui cum ar fi Mihail Jora, George Georgescu, Constantin Silvestri, V. S. Jianu — ca să citez doar cîțiva dintre cei ce nu mai sînt — am convingerea că în condițiile normale ale unei vieți de 50—60 de ani, Dinu Lipatti s-ar fi situat în fruntea compozitorilor noștri. Dar și așa, după o viață scurtă îngreunată de o sănătate șubredă și de suferințe, Dinu Lipatti, compozitorul, se află sus, în rîndul marilor creatori români. Cele 40 de opusuri pe care le-a compus, dintre care vreo cîteva s-au rătăcit, ne dau într-o măsură suficientă valoarea lui.

Primele sclipiri au fost evidente la vîrsta fragedă de cinci ani. În biblioteca Academiei se află *Din compozițiile micului Dinu* 8 piese pentru pian „notate întocmai după execuția autorului" de Joseph Paschill — după cum se specifică — și anume:

1. *Le printemps*
2. *Chanson pour Grand-Mère*
3. *Dorelina.*
4. *Triste separation*
5. *Marșul strengarilor*
6. *Regrete* (Dedicație: „Mamei")
7. *Dulce amintire*
8. *A ma bonne Surcea*

Prima audiție a avut loc în casa familiei Lipatti în luna mai 1922 fiind interpretate de autor.

După această perioadă în care copilul precoce a avut un divertisment în activitatea lui muzicală, au urmat anii de muncă asiduă la început cu Mihail Jora şi apoi cu Florica Musicescu.

După inerentele încercări şi numeroasele compoziţii „de şcoală" în care tînărul compozitor făcea vădite progrese, prima lucrare pe care a prezentat-o cunoscătorilor — după ce căpătase aprobarea maestrului Jora — a fost *Sonata pentru pian* (2 ianuarie 1932):

— Allegro moderato
— Andante
— Allegro

Prezentată la concursul naţional de compoziţie „George Enescu" în acelaşi an, *Sonata* obţine menţiunea I.

Este curios faptul că deşi lucrarea fusese distinsă — compozitorul avea doar 17 ani — Dinu era nemulţumit şi găsea tot felul de defecte sonatei. Doar aprecierile maestrului Jora asupra compoziţiei l-au liniştit. Îmi spunea atunci că Mozart are lucrări valoroase scrise la 8—9 ani iar Enescu are o *Sonată pentru violoncel şi pian* scrisă cînd depăşise abia vîrsa de 14 ani. Aceleaşi argumente le adusese şi maestrului Jora, la care replica — după spusele lui Dinu — fusese promptă:

— Lasă-l pe Mozart în pace şi nu aduce argumente după un caz de excepţie! Lucrează mai departe şi vei vedea că în curînd vei crea opere valoroase ce vor răzbi peste timp.

Şi progresele nu s-au lăsat mult timp aşteptate. Următoarea compoziţie, *Sonatină pentru vioară*

și pian, scrisă peste un an, obține premiul II la viitorul concurs „George Enescu" (1933). Această compoziție — pe care a transcris-o și la două piane[24] — e plină de semnificație și inspirație. Peste cîțiva ani a fost inclusă într-un concert de *Sonate* dat de George Enescu împreună cu Dinu Lipatti.

Peste un an compune *Suita simfonică „Șătrarii"*

— „Vin șătrarii"
— „Idilă la Floreasca"
— „Chef cu lăutari"

Este prima sa lucrare simfonică. Aprecierile mai multor muzicieni asupra compoziției au avut darul să-l mulțumească.

Prezentată la același concurs „George Enescu" (în 1934) obține premiul I onorific, iar în 1937 este distinsă la Paris cu „Medalia de argint a Republicii Franceze pentru compoziție".

Prima audiție a avut loc peste doi ani la București (23 ianuarie 1936) într-un concert al Orchestrei Filarmonica dirijat de Mihail Jora.

Am fost martor la acest eveniment. Succesul la public a fost total. La aplauzele entuziaste ale celor din sală, ultima parte (*Chef cu lăutari*) a trebuit repetată.

Șătrarii era deseori cîntată în concertele lui George Georgescu. Renumitul dirijor o interpreta cu un farmec deosebit și cu o notă de umor aparte în *Chef cu lăutari.*

---

24 Am vorbit despre transcriere cu ocazia concertului dat împreună la familia Lipatti acasă.

După această compoziție simfonică, în perioada anilor 1934—1936 Dinu a schițat cîteva compoziții cărora însă nu le-a dat o formă definitivă.

În acest răstimp începuse *Concertino în stil clasic pentru pian și orchestră de cameră,* inițial cu titlul de *Suită în stil clasic.* Intenția mărturisită era să compună suita în stilul baroc inspirat de marii maeștri ai acelei epoci.

Cum am mai spus am fost alături de Dinu în perioada cînd căuta să dea formă și un conținut lucrării.

Deseori cînd treceam pe la el îmi cînta motivele pe care le-a ales, unele dezvoltate așa cum au apărut în compoziție. De altfel pentru orice inițiat e limpede că *Adagio molto* este stilul lui Bach iar *Allegretto* are un vag parfum din operele lui Domenico Scarlatti.

Concertino a căpătat forma definitivă în 1936. E conceput în patru părți:

— Allegro moderato
— Adagio molto
— Allegretto
— Allegro molto

Prima audiție a avut loc mai tîrziu, abia la 5 octombrie 1939 într-un concert în care autorul a fost acompaniat de orchestra „Filarmonica" din București sub conducerea lui George Georgescu.

Succesul lucrării a fost spontan.

Compoziția este de o valoare deosebită și-i orchestrată cu mult gust. Orchestra de cameră alcătuită din instrumente de coarde plus 2 oboi și 2 fagoți, creează o ambianță foarte delicată broderiilor pianistice pline de savoare.

Concertino este tipărit în ediția „Universal" din Viena (1941) cu dedicația: „Fräulein Florica Musicesco gewidmet".[25]

Este imprimat în acompaniamentul renumitei orchestre de cameră din Berlin, dirijată de Hans von Benda, editat la „Discoteca" (România) pe două discuri de 30 cm la 78 turații. Realizarea este foarte reușită. Lucrarea solistului, calitatea acompaniamentului, a orchestrei și a dirijorului, ar îndreptăți reimprimarea de către casa „Electrecord". E păcat ca această mică bijuterie să nu poată fi ascultată de amatorii de muzică bună.

*

Plecat la Paris, intră sub îndrumarea lui Alfred Cortot și a Nadiei Boulanger, cei doi maeștri pe care i-a stimat cel mai mult. Deosebită apreciere a acordat Dinu celorlalți profesori de la Ecole Normale: Yvonne Lefébure, Paul Dukas, Igor Stravinski, Charles Munch și Diran Alexanian. De primii doi însă el a fost foarte legat sentimental și profesional.

Chiar în primul an de studii la Paris, termină *Fantezia pentru vioară, violoncel și pian.* Începuse s-o compună încă la București dar a definitivat-o la Paris, cu dedicația: „A mon maître Alfred Cortot"[26]. Piesa, după cîte știu, n-a fost cîntată în public iar manuscrisul se află în colecția Madeleine Lipatti, la Geneva.

*

În vacanța anului 1937, fiind într-o zi la Dinu ne-am amintit momente din copilărie și am ajuns

25 Dedicat domnișoarei Florica Musicescu.

26 Maestrului meu Alfred Cortot

să cîntăm colinde. El mi-a cîntat colinde din Muntenia, unele dintre ele din Dîmboviţa, pe care eu nu le cunoşteam. Apoi am trecut eu la pian şi i-am cîntat colinde din judeţul Neamţ, pe care le ştiam de cînd eram mic. Una dintre melodii i-a plăcut în mod deosebit lui Dinu şi i-am notat-o imediat.

În preajma Crăciunului am primit într-o mapă *Nocturna pentru pian* compusă pe tema colindului amintit. Este o piesă deosebit de frumoasă, plină de delicateţe şi lirism. După ce dezvoltă tema colindului, o reia la mîna stîngă cu un acompaniament suav la dreapta, imitînd clopoţeii care amintesc de o iarnă liniştită cu zăpadă, în preajma Crăciunului.[27]

Nocturna e datată noiembrie 1937, cu dedicaţia: *A mon maître Michel Jora.*[28]

Colindul care a inspirat această compoziţie începe cu versurile:

„Ia sculaţi, sculaţi boeri mari
Florile dalbe
Că vă vin colindători
Florile dalbe
Noaptea pe la cîntători
Florile dalbe" etc.

Nocturna îmi este o amintire foarte preţioasă şi-o privesc adesea cu o undă de duioşie, avînd în faţă zilele frumoase petrecute cu bunul meu prieten.

•

27 În Anexa volumului este tipărită „Nocturna" de Dinu Lipatti.

28 Maestrului meu Mihail Jora.

După plecarea la Paris, odată cu începerea studiilor la Ecole Normale, Dinu a frecventat cursurile clasei de compoziţie a lui Paul Dukas.

În privinţa darurilor pe care le avea pentru compoziţie sînt edificatoare cuvintele maestrului său de la Paris:

„Este cel mai bun elev al meu şi un remarcabil pianist virtuoz. Întrevăd în el un al doilea Enescu."

Dar în ceea ce priveşte compoziţia cu o atmosferă naţională, Dinu era în contradicţie cu noul său profesor. Dukas pretindea că o astfel de muzică este sortită să prezinte interes doar pe un plan limitat, regional. Noul lui elev însă i-a replicat: „piesele cu o atmosferă naţională pot fi perfect înţelese pe un plan universal. Să ne gîndim la cîţiva mari compozitori care au scris lucrări în caracterul naţional al ţării lor. Oare Ravel, Albeniz, De Falla, Grieg sînt înţeleşi numai în ţările care s-au bucurat de savoarea parfumului naţional pe care au introdus-o în compoziţiile lor? *Mazurcile* de Chopin sau *Petruşka* lui Stravinski sînt apreciate numai de polonezi sau respectiv de ruşi?"

Fără îndoială, dreptatea era de partea lui Dinu Lipatti.

Şi totuşi compozitorul Lipatti n-a rămas sclavul atmosferei româneşti în creaţia lui. Acestui fapt îi stau mărturie pe lîngă piesele scrise în stil românesc şi alte lucrări cum ar fi: *Concertino în stil clasic* pentru pian, *Trei nocturne franceze pentru pian* (dintre care a rămas numai nocturna în fa diez minor), *Concertino în stil francez pentru pian şi orchestră* — compoziţie trecută în lista lucrărilor de către autor, dar despre care nu se ştie

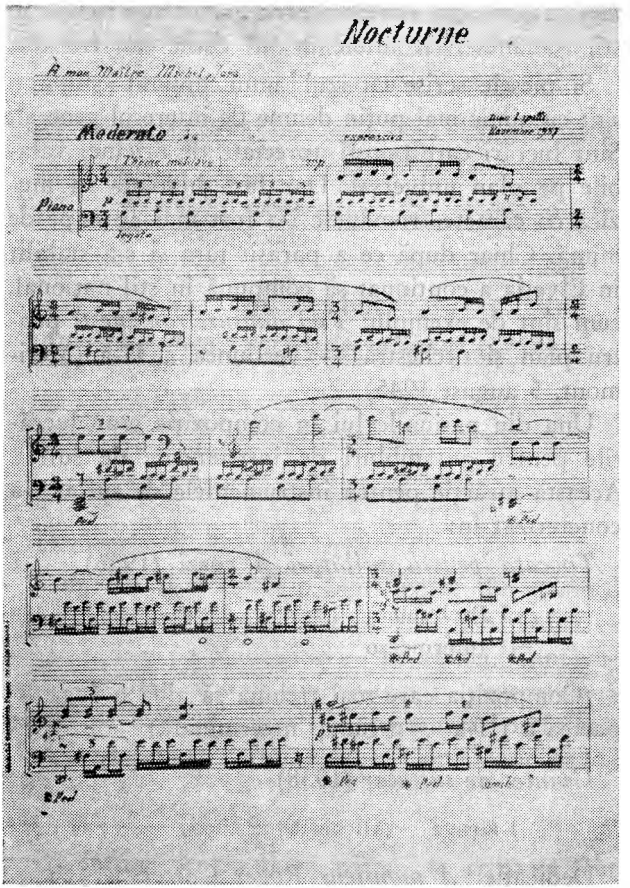

Prima pagină a *Nocturnei* pentru pian, copiată în tuș de mîna lui Lipatti. Cei ce o vor privi își vor da seama de grija și atenția cu care lucra.

nimic — *Cinci cîntece pe versuri de Verlaine* pentru tenor și pian și *Patru melodii pentru voce și pian* pe versuri de Rimbaud, Eluard și Valéry. Opera lui Dinu Lipatti rămîne un tot armonios,

deşi majoritatea compoziţiilor lui au fost scrise în stil românesc, iar altele în stil clasic sau francez.

Şi piesele scrise cu izul unui anumit stil, nu sînt cu nimic mai puţin demne de interesul general. Sînt lucrări care pot fi apreciate de oricine, valabile pe plan universal. Dar fără îndoială că muzica cu caracter românesc i-a fost mai aproape de inimă. Chiar după ce a părăsit ţara şi s-a stabilit în Elveţia a continuat să compună în stil naţional, cum sînt de exemplu: *Trei dansuri româneşti* pentru pian şi orchestră — versiunea a II-a (Merimont, 5 august 1945).

Una din pasiunile lui în compoziţie erau lucrările pentru ansambluri de instrumente de suflat. Această atracţie pentru instrumentele de suflat s-a concretizat în:

Toccata pentru suflători şi corzi (1936)

I Preludiu
II Intermezzo

(Compoziţia care mai trebuia să aibă o fugă — partea a III-a — a rămas neterminată).

Cvintet de suflător (1938)

I Grave — Allegretto grazioso

Dedicaţie: *A monsieur Roger Cortet*[29]
(şi aceasta a rămas neterminată)

Două sonate pentru cvintet de suflători (1938)
(transcripţie după Domenico Scarlatti)

Introducere şi Allegro penru flaut solo (1939)
Dedicaţie: *A monsieur Roger Cortet*

[29] Domnului Roger Cortet.

Şase sonate pentru cvintet de suflători (1939) (transcripţie după Domenico Scarlatti)

I Allegro marciale
II Andante
III Allegro ma non troppo
IV Allegretto
V Allegro moderato
VI Allegro molto

şi în fine

Aubade pentru cvartet de suflători (1949)

I Preludiu
II Dans
III Nocturnă
IV Scherzo

Dedicaţie: *A Paul Sacher.*[30]

Cum era şi normal, o bună parte din compoziţiile lui Dinu Lipatti sînt pentru pian. După ce a cunoscut-o pe Madeleine — pe atunci, Cantacuzino — Dinu a scris cîteva lucrări pentru două piane, pe care le cînta cu partenera preferată, Madeleine Lipatti care i-a devenit apoi soţie devotată.

Una dintre aceste lucrări *Trei dansuri româneşti* scrisă iniţial pentru două piane, a reluat-o (în 1945) în versiunea pentru pian cu acompaniament de orchestră.

În compoziţiile simfonice, orchestraţia este plină de gust şi de culori, dialogul dintre instrumentele de coarde şi cele de suflat fiind îmbinat foarte frumos.

---

30 Lui Paul Sacher.

Am redat în alt capitol împrejurările în care a compus *Improvizaţia pentru vioară, violoncel şi pian.*[31]

Ceea ce ne-a rămas de la Dinu Lipatti compozitorul — operă din care o bună parte este necunoscută şi nu se află în ţară — îmbogăţeşte patrimoniul artistic românesc şi stă alături de operele unor înaintaşi şi ale unor contemporani, ca parte integrantă a tezaurului componistic naţional.

În rîndul celor ce ne cinstesc neamul şi ne afirmă în faţa lumii întregi, Dinu Lipatti se află pe unul din piscurile cele mai înalte. În scurta lui trecere prin viaţă, a strălucit luminos, lăsîndu-ne moştenire pietre preţioase care ne îmbogăţesc şi care ne sînt far călăuzitor spre aspiraţiile cele mai nobile ale artei româneşti. Toată viaţa lui a fost închinată în întregime muzicii, perfecţionării continue a pianistului şi a compozitorului.

Repet ce spunea într-o scrisoare:„... *virtuozitatea îţi dă destule bucurii dar pentru scurt timp. Pe cîtă vreme cu compoziţia e altceva: ce lucrezi rămîne pentru totdeauna...*"

Timpul, acest implacabil judecător, va adeveri că, în fiinţa lui Dinu Lipatti, muzica românească a avut pe unul din cei mai autentici reprezentanţi, mesager al artei noastre în faţa întregii lumi.

---

31 În Anexa volumului este tipărită *Improvizaţia pentru vioară, violoncel şi pian* de Dinu Lipatti.

Epilog

După atît timp scurs de la despărţirea de Dinu — din nefericire înaintea stingerii lui din viaţă — am încă proaspete o sumedenie de amintiri pe care nu le-am dezvăluit, fiind legate de prietenia noastră, de intimitatea noastră. Voi încerca să trag nişte concluzii, strict personale: Dinu Lipatti a fost o personalitate complexă în arta românească. Valoarea lui nu se limitează la instrumentistul virtuoz care a lăsat o imagine incompletă, apropiată doar de pianistul care dăinuie în amintirea celor care l-au auzit în sala de concerte sau — astăzi — celor ce-i ascultă imprimările.

Dinu Lipatti a fost un muzician complet. Alături de instrumentistul desăvîrşit, compozitorul a influenţat hotărîtor calitatea şi fondul interpretărilor virtuozului. Iar dacă sănătatea-i precară nu s-ar fi accentuat, grăbindu-i plecarea dintre noi, sînt sigur că dirijorul Lipatti ar fi fost tot atît de cunoscut ca şi pianistul.

Acest trist record de a se fi săvîrşit din viaţă atît de timpuriu, îl situează alături de Schubert, Mozart, Chopin şi alţi mari muzicieni ce-au strălucit meteoric pe firmamentul artei.

Calităţile muzicianului se alătură omului de valoare care — fără excepţie — e, ca şi-n cazul lui, modest, cinstit, deschis şi bun.

În lumea noastră de astăzi, plină de contradicţii şi de acţiuni adeseori reprobabile, personalitatea lui Dinu Lipatti ne ridică la valoarea care onorează noţiunea de OM. Continuînd a evalua ceea ce a însemnat acest semen al nostru pentru arta românească mă întreb: S-a făcut destul pentru memoria lui Dinu Lipatti, cel care a contribuit la afirmarea noastră pe plan internaţional? Cu regret constat că s-a făcut prea puţin.

Îmi permit de aceea să dau cîteva sugestii care ar contribui la cinstirea memoriei acestui mare compatriot al nostru:

a) Înfiinţarea „Casei memoriale Dinu Lipatti", pe bulevardul Ana Ipătescu nr. 12.

b) Editarea creaţiei lui Dinu Lipatti netipărită încă, cum ar fi:

Suita simfonică „Şătrarii" (*1934*)

Trei dansuri pentru două piane (*1937*)[32]

Simfonia concertantă pentru două piane şi orchestră de coarde (*1938*)

Concert pentru orgă şi pian (*1939*)

Introducere şi Allegro pentru flaut solo (*1939*)

Cinci cîntece pe versuri de Verlaine (*1945*)

Patru melodii pe versuri de Rimbaud, Eluard, Valéry (1945).

---

32 Manuscrisul se află la Biblioteca Academiei R.S.R. (cota nr. 1241) sub titlul „Trei dansuri pentru două piane", în două mişcări; lucrarea nu trebuie confundată cu „Dansuri româneşti pentru două piane sau pian şi orchestră" (1945), tipărite la Edit. Salabert în 1954.

Şi încă alte compoziţi care se găsesc în colecţia „Madeleine Lipatti" (Geneva).

c) Imprimarea ultimelor lui discuri, cum ar fi: Concertul în Do major de *Mozart cu acompaniamentul orchestrei Festivalului din Lucerna, dirijată de Herbert von Karajan; „Ultimul lui recital" (Besançon, 16 septembrie, 1950) şi altele.*

•

În timpul vieţii şi după ce a trecut în veşnicie s-au spus multe cuvinte frumoase despre marele artist.

Toţi cei ce l-au ascultat ca pianist sau i-au auzit compoziţiile, nu-l vor uita.

Îmi amintesc de aprecierile unui sever critic muzical al unui mare ziar american. Războiul oprind contactele cu artiştii ce făceau parte din naţiuni care erau în tabere opuse, l-au împiedecat pe acest cronicar să fie la curent cu personalităţile tinere ce s-au afirmat în această perioadă de timp. Interesîndu-se despre pianiştii ce se iviseră în Europa, toţi cei întrebaţi l-au pus în frunte pe Dinu Lipatti, vorbind despre el în chipul cel mai elogios. Aflînd că tînărul pianist suferă de necruţătoarea leucemie criticul a crezut că aprecierile unanime provin şi din sentimentalism uman, sensibil la suferinţă. Şi, după război s-a dus la un recital al compatriotului nostru. După ce l-a ascultat, nu s-a liniştit pînă ce nu l-a cunoscut pe marele pianist. Atunci, valoarea artistului şi farmecul omului l-au copleşit, afirmînd că într-adevăr Dinu Lipatti era personalitatea cea mai importantă din acel timp.

Sînt demne de reţinut cuvintele lui Alfred Cortot la moartea lui Dinu: „Scumpe Dinu, mi-ai fă-

cut adesea cinstea de a-mi cere părerea în ceea ce privește calitatea interpretărilor tale, față de care tu aveai grija unei cît mai perfecte realizări. N-aveam nimic să-ți spun. În fond numai de la tine era de învățat. Căci, așa cum se spunea și despre Schubert..., tu ai avut revelația sensului adînc al muzicii."

Iar ceea ce însemna revelația acestui sens adînc al muzicii pomenit de Cortot și însemnătatea actului artistic, ne-o spune însuși Dinu Lipatti:

„Arta este un lucru grav. Nu vă serviți de muzică, ci serviți-o."

Micul Lipatti primind botezul „artei"
de la George Enescu

Dinu Lipatti cu maestrul Alfred Cortot

La Gstaad, cu Paul Sacher și Arthur Honegger

Împreună cu Clara Haskil și Wilhelm Brackhaus

Clipe
de răgaz
la
Fundățeanca

În plină ascensiune

Casa părintească din București, B-dul Ana Ipătescu nr. 12

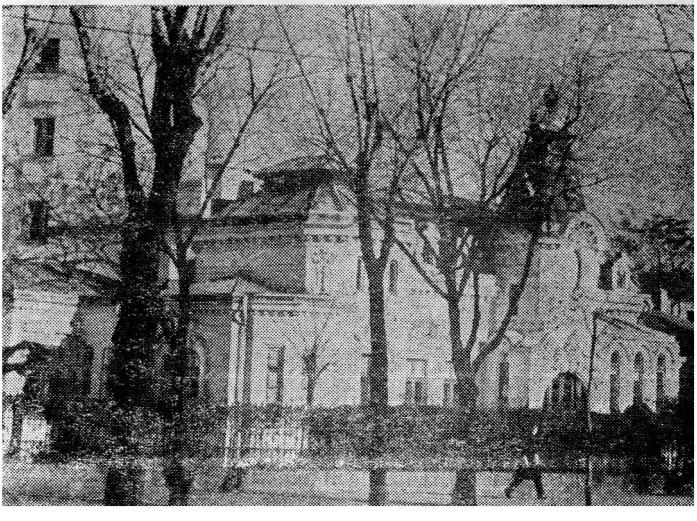

Alfred Cortot în fața bustului lui Dinu Lipatti de la Școala Normală de muzică din Paris.

ANEXĂ

Avînd prilejul de a fi în posesia manuscriselor a două din compoziţiile lui Dinu Lipatti, le redau integral.

Este vorba de *Nocturna pentru pian* şi *Improvizaţia pentru vioară, violoncel şi pian.*

Împrejurările în care au fost compuse sînt pe larg redate în volum, în capitolele: „Din nou acasă" şi „Compozitorul".

Nu cred că este cazul să intru în amănunte. Menţionez că *Nocturna pentru pian* este minuţios analizată de prof. dr. Rodica Oana-Pop în „Lucrări de muzicologie", vol. III din 1967, editat de Conservatorul „George Dima" din Cluj-Napoca.

Pe scurt, *Nocturna* este o lucrare în formă de lied monotematic tripartit (A—B—A), cu influenţe impresioniste (Debussy, Ravel) în privinţa coloritului pianistic, tratată componistic în stilul polifoniei imitative, caracteristic lui Bach.

Improvizaţia, influenţată de şcoala franceză, este o mică lucrare în care sînt fericit îmbinate — prin sunete lungi — vioara şi violoncelul, în registre opuse.

Efectul sonor al instrumentelor cu coarde, suprapus pe ritmicitatea optimelor de la pian, creează o atmosferă meditativă emoționantă.

Aceste daruri de nepreţuit pe care le am de la Dinu vor contribui la cunoaşterea operei compozitorului şi vor procura clipe de adevărată desfătare muzicală interpreţilor şi melomanilor.

NOCTURNE

À mon Maître Michel Jora

Dinu Lipatti
Novembre 1937

Moderato

(Thème moldave)

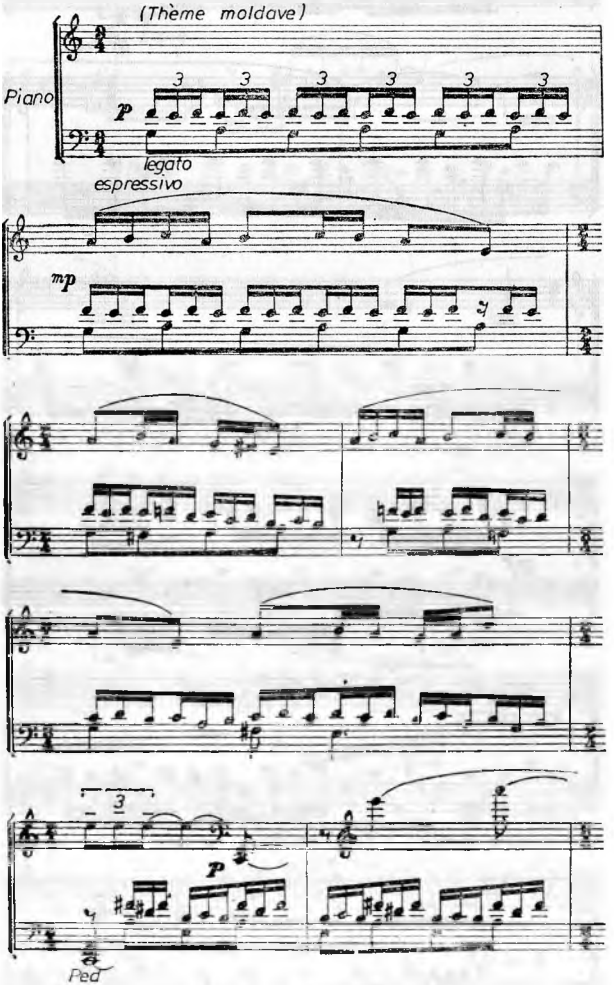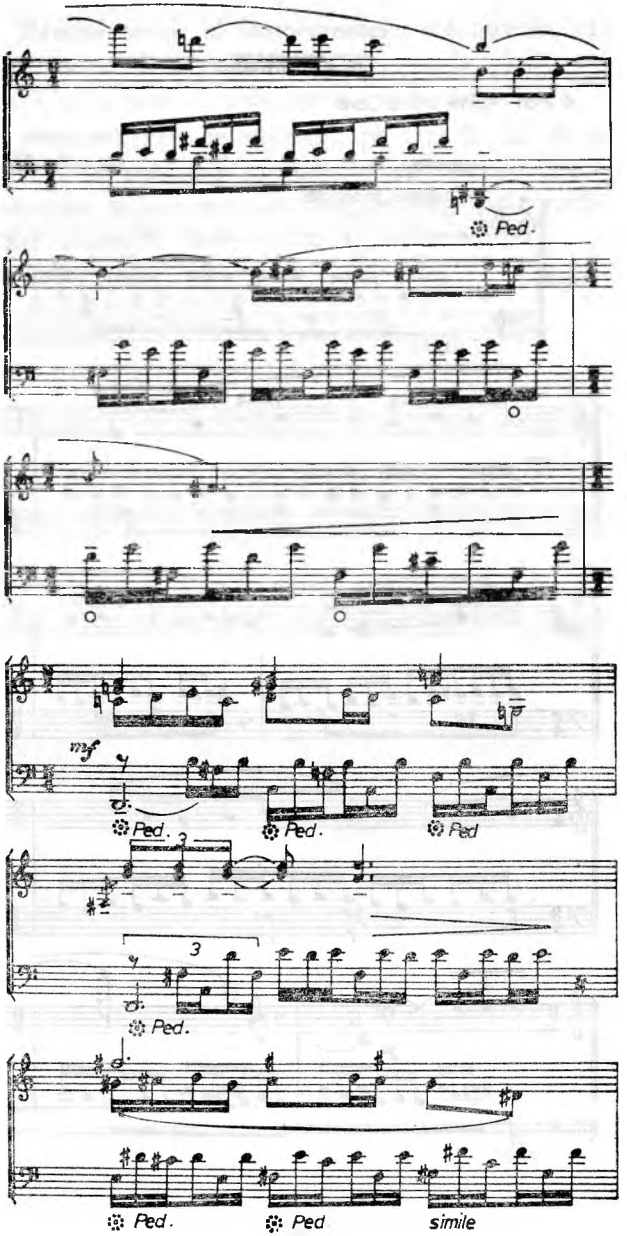

Ped.
mf
Ped.
Ped.
Ped
3
3
Ped.
Ped.
Ped
simile
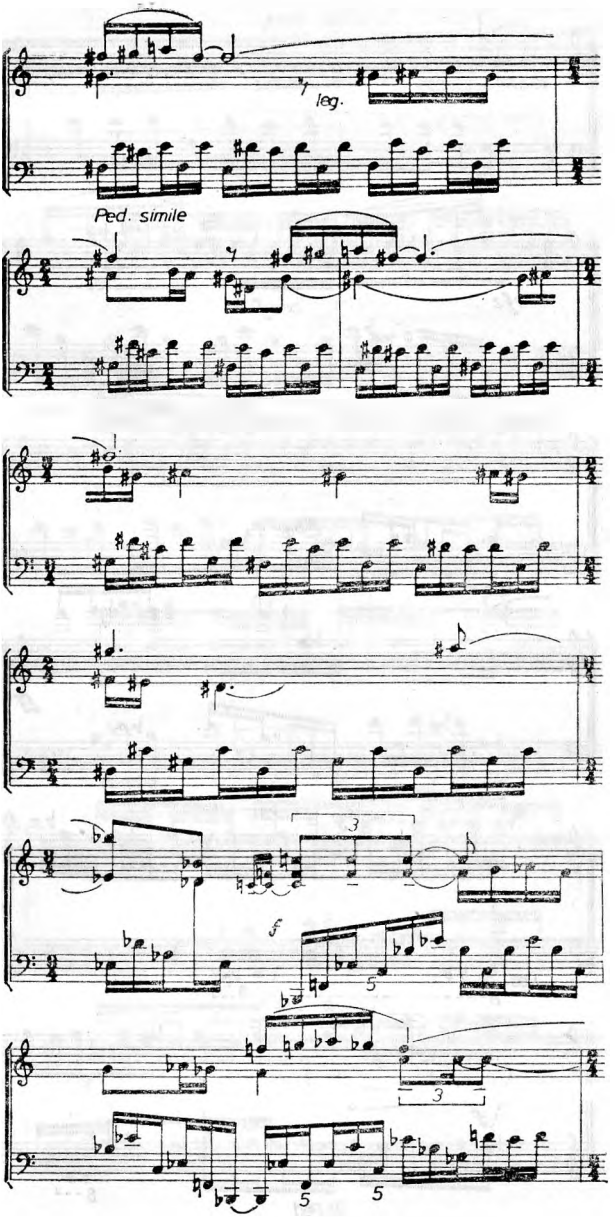
leg.
Ped. simile
f
3
5
5
3
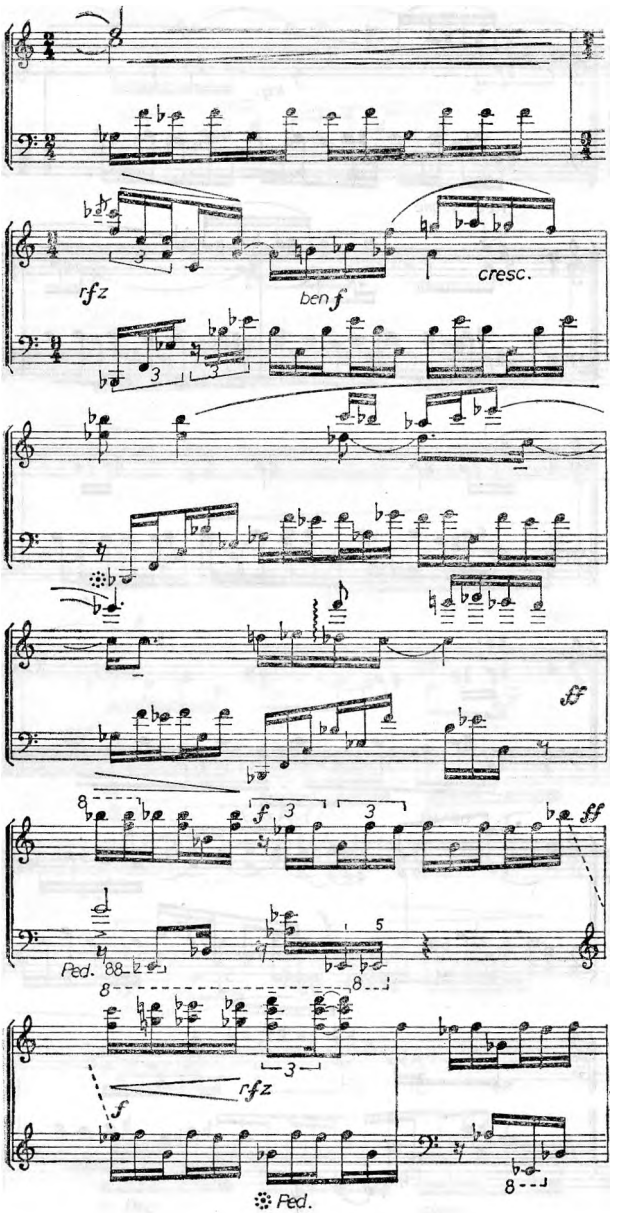
rfz
ben f
cresc.
ff
f
3
3
3
3
8
Ped.
88
5
8
8
rfz
f
Ped.
8
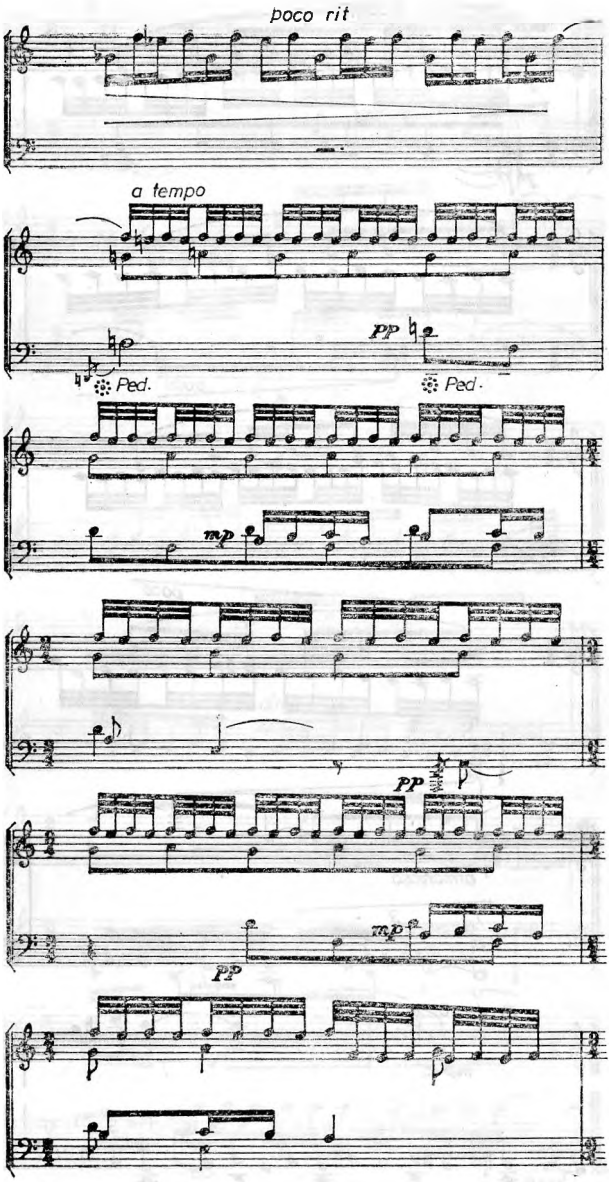
poco rit
a tempo
pp
Ped.
Ped.
mp
pp
mp
pp
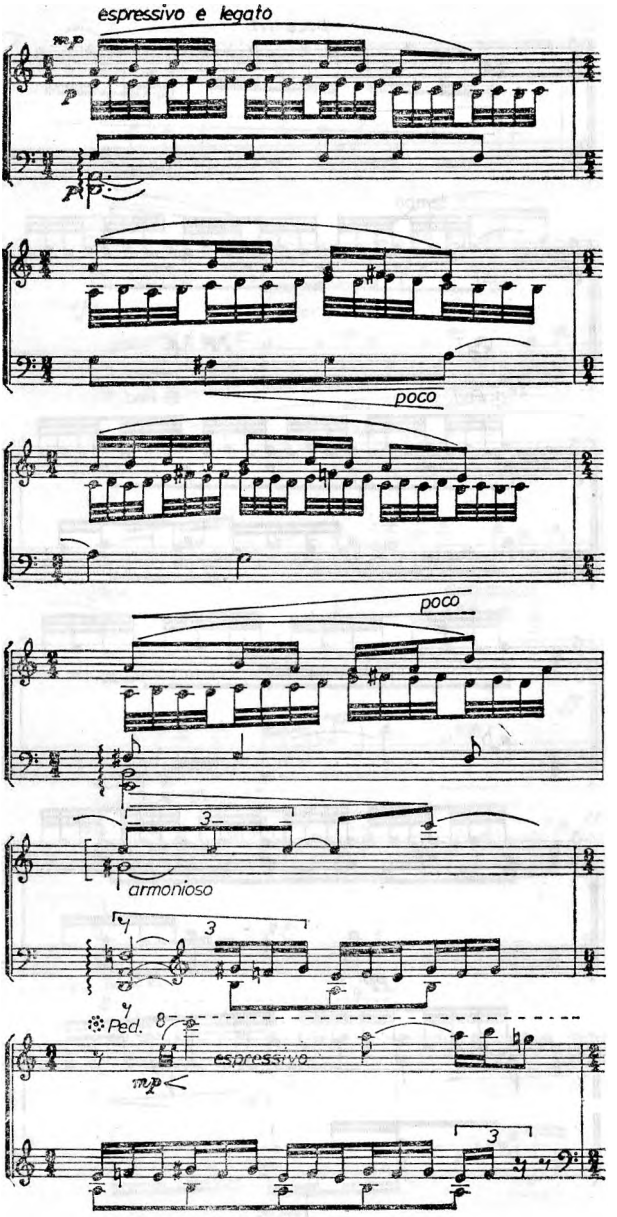
espressivo e legato
mp
p
poco
poco
3
armonioso
4
3
Ped.
8
espressivo
mp
3
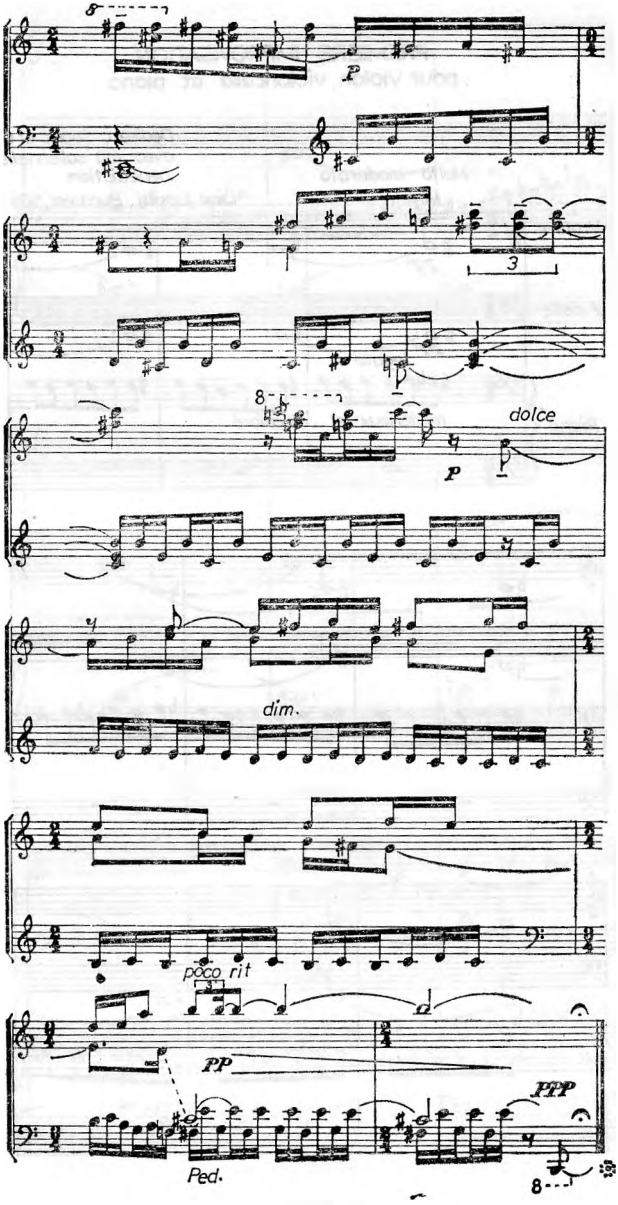
8
p
3
8
dolce
p
dim.
poco rit
pp
ppp
Ped.
8

PREMIÈRE IMPROVISATION
pour violon, violoncelle et piano

Dediée à Şoarec et Co
avec ma sollennelle
benédiction
Dinu Lipatti, Bucarest, 1939

Molto moderato
tenuto
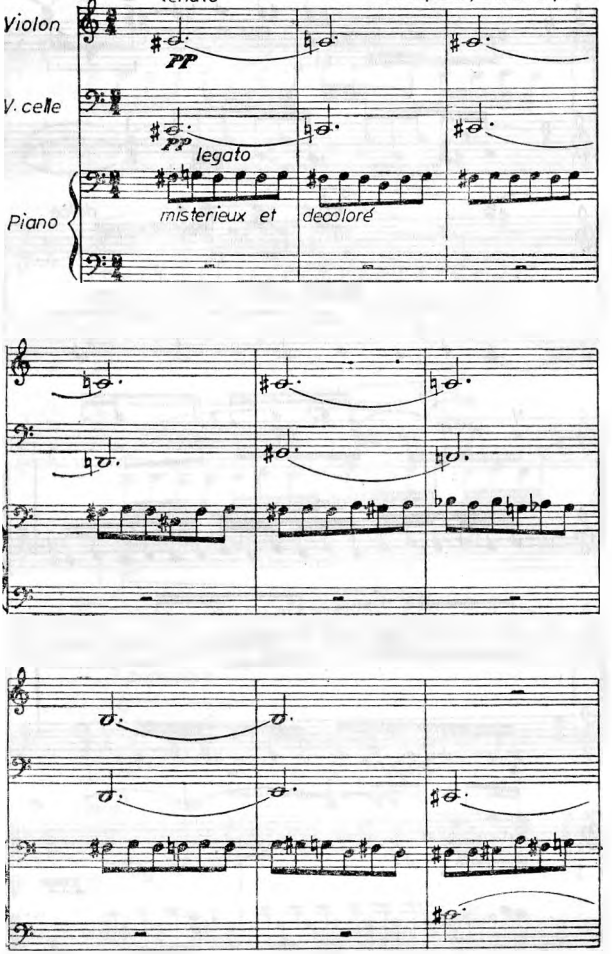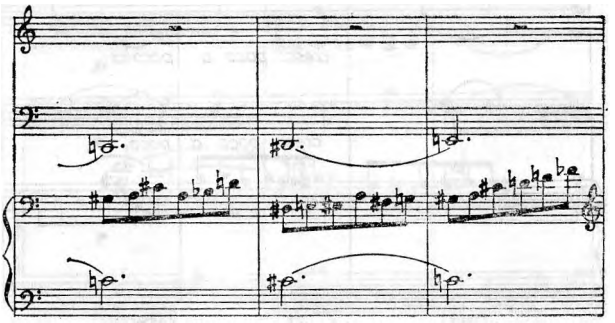
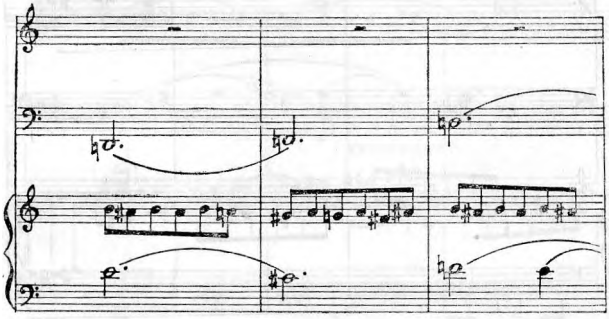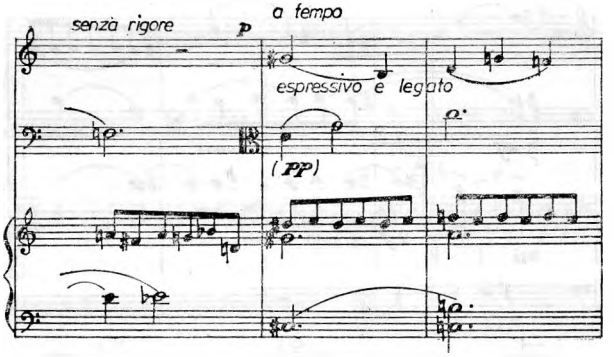

senzà rigore
p
a tempo
espressivo e legato
(pp)
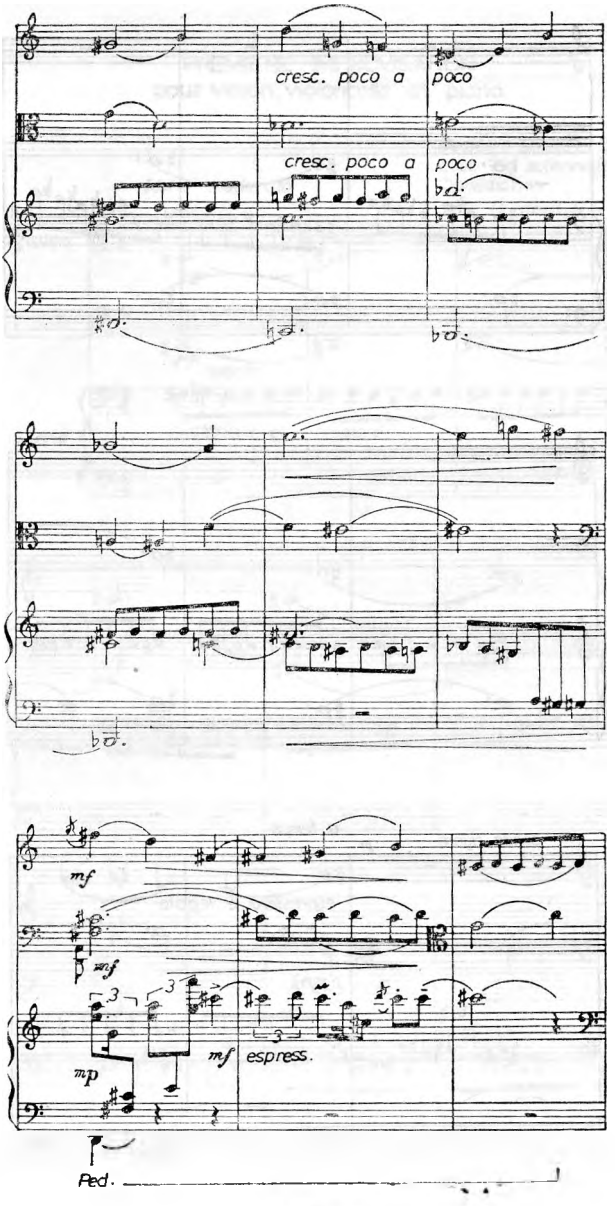
cresc. poco a poco
cresc. poco a poco
mf
mf
3
3
mp
mf espress.
Ped.

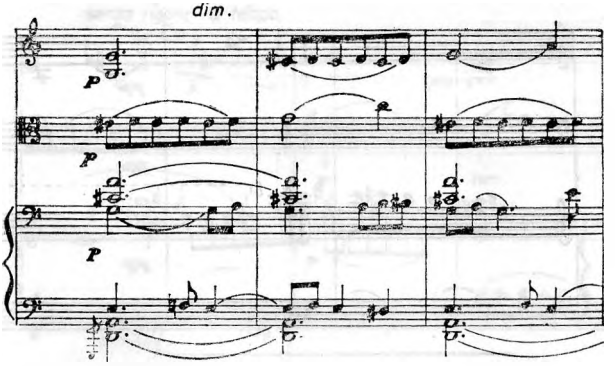
dim.
p
p
p
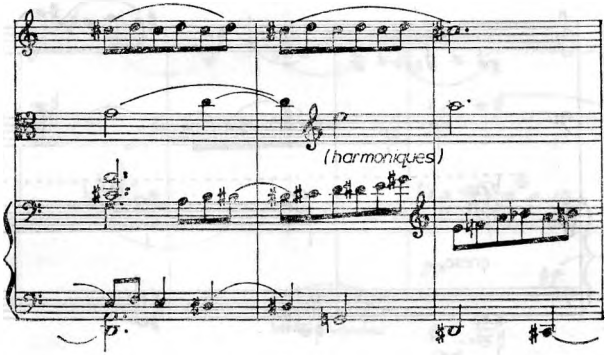
(harmoniques)

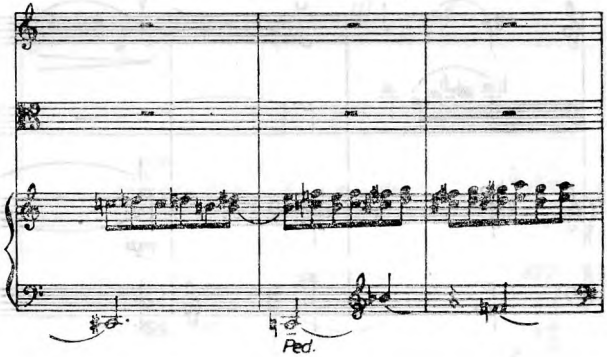
Ped.

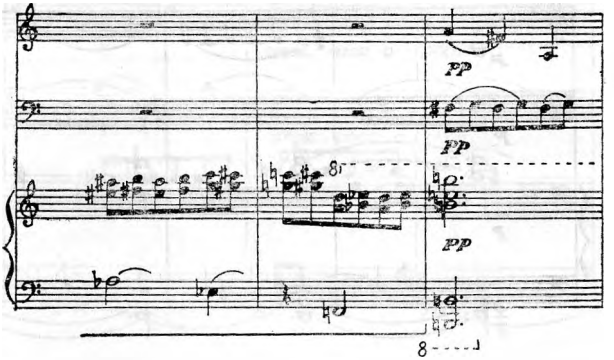
pp
pp
8
pp
8
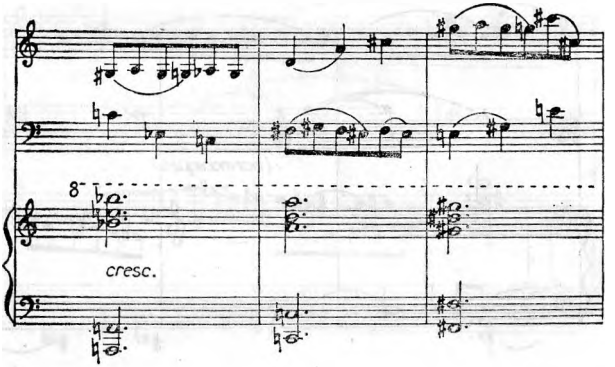
8
cresc.
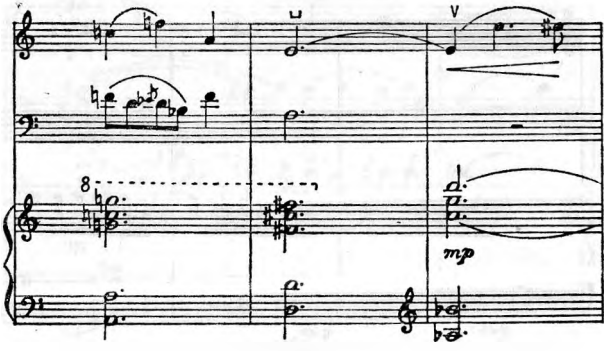
V
8
mp

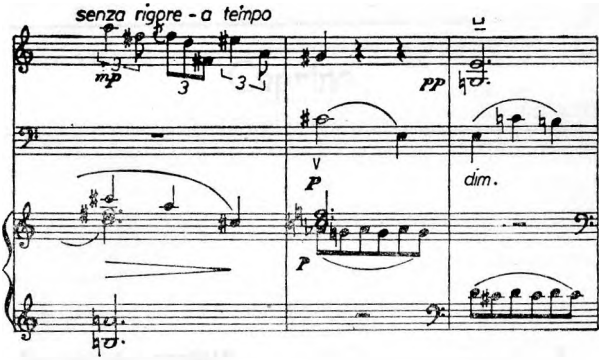
senza rigore - a tempo
mp
3
3
3
pp
V
P
P
dim.

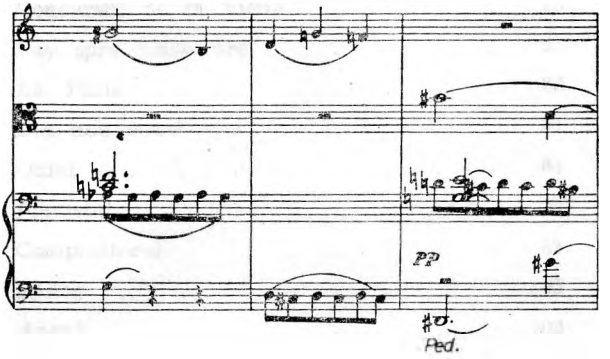
pp
Ped.
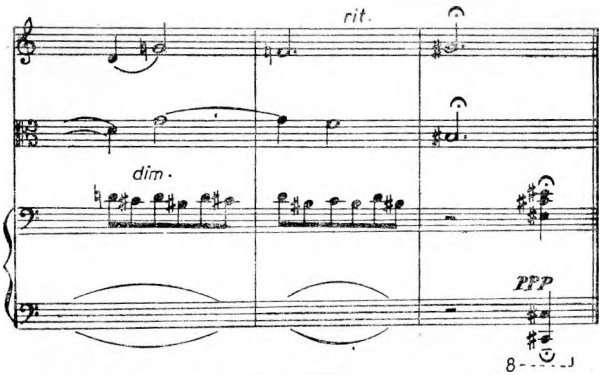
rit.
dim.
ppp
8

Coperta de
MELANIE SCHMIDT

Cuprins

În loc de prefață 5
Cum l-am cunoscut pe Dinu Lipatti . 9
Concursul de la Viena 15
Pași spre consacrare 23
La Paris 32
Din nou acasă 54
Omul 64
Pianistul 77
Compozitorul 81
Epilog 93
Anexă 103

Redactor: FLORIA POPESCU
Tehnoredactor: CARMINA CIZER

Bun de tipar: 24.04.1981 Coli de tipar: 5

Tiparul executat sub cda. 88 la
I. P. „SIBIU", șoseaua Alba Iulia nr. 40,
Sibiu, Republica Socialistă România

Lei 5,75